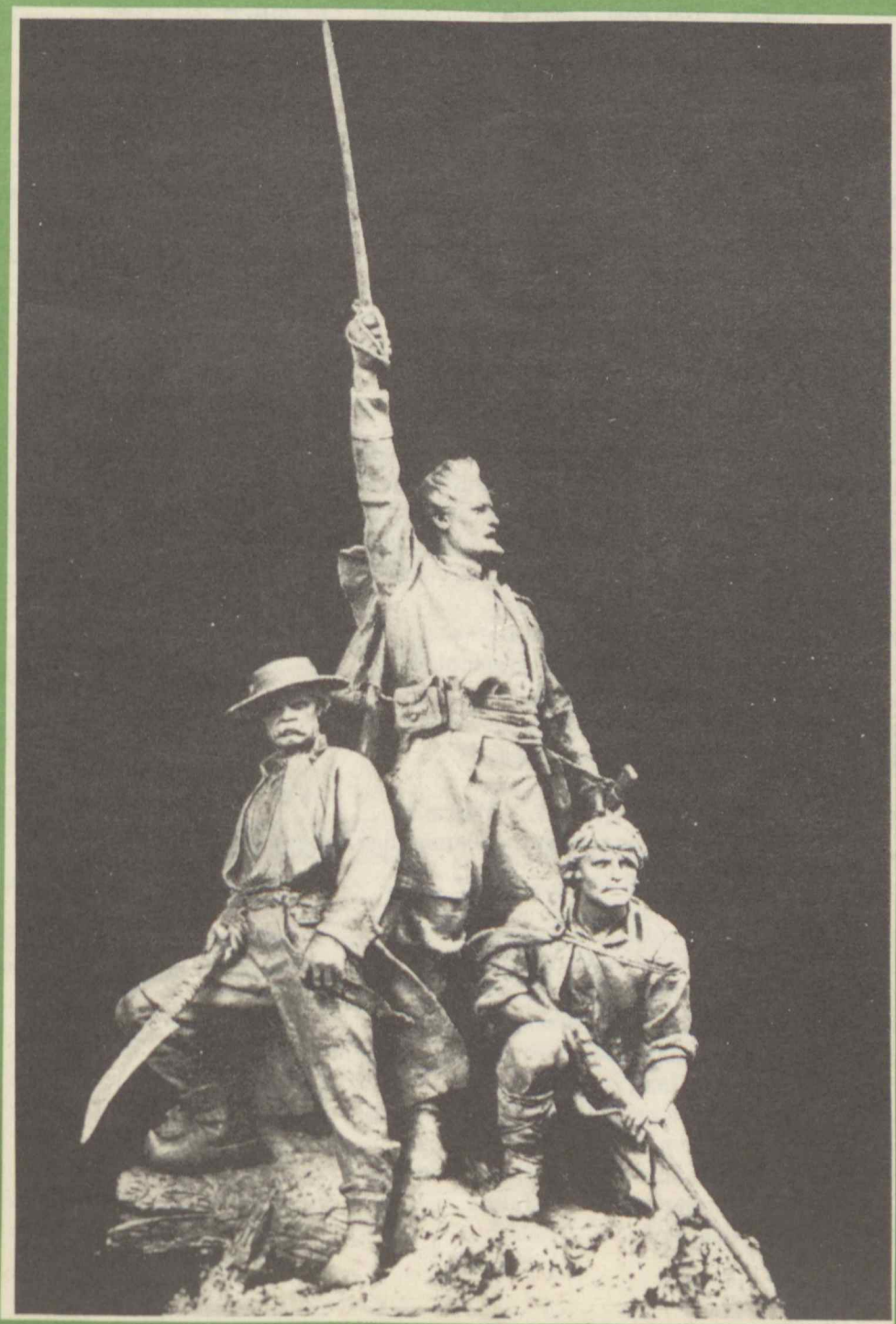

ŠVIETSA

NO. 1

SAUSIS - VASARIS - KOVAS

1976 M.

KONSTANTINO BOGDANO skulptūra:

1863 m. Valstiečių Sukilimas Lietuvoje

ŠVIESA

The *Light*

Prenumeratos kaina. metams \$1.00
Pavienis numeris 25 c.

Politikos, Mokslo, Meno ir Literatūros
Trimėnesinis žurnalas

Leidžia Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija,
102-02 Liberty Ave., Ozone Park, N. Y. 11417

Entered as second class matter at the Post Office at Jamaica, New York, under the Act of March 3, 1879

Redaktorius Antanas Bimba

NO. 1 SAUSIS-VASARIS-KOVAS [JANUARY-FEBRUARY-MARCH] 1976 M. XXXXII

TURINYS

	Pusl.
1976 m. užmojai materialinei ir kultūrinei būklei pakelti	3
Iš liaudies kilęs į savąją liaudį sugrįžęs. V. Gulmanas	4
Ne vien išsiblaškyti. Vladas Baltuškevičius. Eilėraštis.	6
Ar mūsų planeta neribojamas būstas? Doc. Algirdas Stanaitis	7
Minint Balio Sruogos gimimo 80-ąsias metines (vasario 2 d.) Algis Samulionis.	8
Mažoji lietuviškoji enciklopedija. P. K.	9
Stanislovas Feliksas Didžiulis. A. Trumpickas.	10
Mokslo ir tiesos ieškotojai senovėje. A. Gučiūnietis.	12
Lietuvai. Elena Rapkauskienė. Eilėraštis.	13
Svetimoje dirvoje medžiai nyksta. Antanas Balsys.	14
Sugrįžimo rytas. Sofija Eidimaitė. Eilėraštis.	16
Sakiau. Marija Ainienė. Eilėraštis.	16
Prisiminimai apie prof. J. Jodelę. Prof. J. Petraitis.	17
Vienas iš ryžtingiausių spaudos platintojų. Vandalinas Junevičius.	18
Onutė. A. Liepsnonis.	19
Naujai poezijos knygai išėjus.	20
Mes uždainuosim. Albinas Žukauskas. Eilėraštis.	20
Manau, kad . . . Albinas Žukauskas. Eilėraštis.	20
Knyga apie Antaną Bimbą. A. Kazlauskas.	21
Sužeisti beržai. Benjaminas Vasiliauskas. Eilėraštis.	22
Laiškai. Benjaminas Vasiliauskas. Eilėraštis.	22
"Visa siela mylėjau gyvenimą, žmones . . ."	23
Antano Venclovos kūrybos pasaulis. Vytautas Galinis.	25
Tėviškė. Antanas Venclova. Eilėraštis.	26
Krikščionybė ir ateizmas Lietuvoje. Aldona Gaigalaitė.	27
Atlikejas, tyrejas, populiarintojas. F. Jukna.	31
LLD reikalai. Ieva Mizarienė.	32

1976 m. užmojai materialinei ir kultūrinei būklei pakelti

- Realiosios pajamos vidutiniškai vienam gyventojui numatytos padidinti 3,7 procento.
- Darbininkų ir tarnautojų vidutinis mėnesinis darbo užmokestis padidės iki 150 rublių arba 2,7 procento, ir kolūkiečių darbo apmokėjimas — iki 98 rublių per mėnesį arba 5 procentais.
- Liaudies gyvenimo lygiui kelti skiriama 4,7 milijardo rublių.
- Visuomeniniai vartojimo fondai padidės 5 procentais ir pasieks 94 milijardus rublių.
- Mažmeninė prekių apyvarta numatyta 216 milijardų rublių arba 3,6 procento daugiau, negu pernai.
- Žuvies pardavimas padidės 75 procentais, aliejaus — 6,6 procento, bulvių — daugiau kaip 10 procentų, daržovių — 15 procentų.
- Apmokamų paslaugų apimtis padidės 8,2 procento ir sudarys 52,2 milijardo rublių, buitinio aptarnavimo darbai — 7,9 procento ir viršys 5,8 milijardo rublių.
- Bus pastatyta gyvenamųjų namų, kurių bendras plotas sudarys 111 milijonų kvadratinų metrų. Tai — 1,7 milijono kvadratinų metrų daugiau, negu pernai.
- Iš valstybės lėšų numatyta atiduoti naudoti 76,6 milijono kvadratinų metrų gyvenamojo ploto. Tai įgalins pagerinti 11 milijonų žmonių buitines sąlygas.
- Gazifikuotų butų padaugės 3,4 milijono, o iš viso metų pabaigoje jų bus miestuose ir miestų tipo gyvenvietėse 30,7 milijono ir kaimo vietovėse — 14 milijonų arba atitinkamai 69 procentai jų bendro skaičiaus.
- Vaikų skaičius ikimokyklinėse įstaigose padidės iki 11,4 milijono arba 4,4 procento daugiau palyginti su pernai metais.
- Valstybės lėšomis bus atiduota naudoti bendro lavinimo mokyklų, kuriose galės mokytis 1,2 milijono moksleivių, tame tarpe beveik 700 tūkstančių kaimo vietovėse.
- Į aukštąsias mokyklas ir technikumus bus priimta 21 tūkstančiu studentų daugiau, daugiau, negu pernai. Šios mokyklos išleis daugiau kaip 1,8 milijono specialistų, jų tarpe 0,8 milijono baigusiu aukštąjį mokslą.
- Bus paruošta 8,5 milijono kvalifikuotų darbininkų. Profesines technikos mokyklas baigs daugiau kaip du milijonai žmonių.
- Ligonų vietų skaičius ligoninėse metų pabaigoje pasieks 3,1 milijono. Gydytojų bus daugiau kaip 860 tūkstančių. Vaistinių preparatų ir medicinos technikos gamyba padidės 9 procentais.

“L. ir I.”

Iš liaudies kilęs į savąją liaudį sugrįžęs

V. GULMANAS

[M. K. Čiurlionio 100-jų gimimo metinių proga]

“Dailininkas, muzikas, filosofas ir istorikas, pavaizdavęs žmogų, kaip aukščiausią mūsų planetos esybę, kuri, nelaimėi, yra ir tos pačios gamtos auka, paklustanti neišvengiamumui — mirčiai. Tebūnie amžinai nemirtinga M. K. Čiurlionio kūryba.”

(Mokone Patrice, Kongo respublika)

Kalbėti, rašyti apie tokį fenomenalų reiškinį, tokią pirmo ryškumo žvaigždę, kaip mūsų M. K. Čiurlionis, nėra lengva. Juk galima trumpai, proziškai pasakyti, kad jis padėjo pamatus lietuviškai profesinei muzikai, tarė savitą žodį dailėje. Tai dar ne nebus tikras pagarbos išreiškimas šiam mūsų genijui. Ar mes giliau nepagalvojame, kodėl mums brangus kaip tik M. K. Čiurlionis, o ne kitas tos epochos lietuvių kompozitorius? Kodėl mes žavimės jo kūriniais? Kodėl Čiurlionio kūryba, ypač muzikinė, atgijo kaip tik tarybiniais metais, bet ne buržuaziniiais, nors jo poemos “Miške”, “Jūra” ir kt. kartais ir tada praskambėdavo? Ar mes nedarome iš Čiurlionio kaž kokio mito, kulto, galvodami, kad viskas, ką jis sukūrė, priimtina be jokių dvejojimų? Juk kiekvieno menininko kūryboje yra ir silpnesnių ir brandžių kūrinių. Tai tik maža dalelė klausimų, su kuriais susiduria kiekvienas, norįs plačiau žinoti apie šį mūsų ažuolą, tiek pas mus, tiek išeivijoje. Todėl itin džiugus reiškinys, kad ir išeivijoje atsiranda tikrai puikių darbų apie Čiurlionį, kaip, pav. M. Nasvyčio daktaratas.

M. K. Čiurlionį tam tikra prasme galima sulyginti su didžiuoju austrų kompozitorium V. A. Mocartu. Abu gyveno maždaug tiek pat metų. Pagal kūrybinį intensyvumą, kūrinių skaičių, jei sudėsime visus muzikos ir dailės kūrinius, Čiurlionis mažai kuo nusileis Mocartui. Jei Mocarto kūryba buvo 18 amžiaus Europos inteligentijos dar neužgrūdintos prancūzų revoliucijos ugnyje, muzikinės-filosofinės minties viršūnė, tai Čiurlionio-lietuviškos 19 amžiaus antros pusės filosofinės-muzikinės minties viršūnė.

M. K. Čiurlionis kilo iš paprastos darbo liaudies. Jo tėvas buvo Druskininkų vargonin-

kas. Geriausi kūrybos puslapiai kaip tik yra persunkti lietuviškomis intonacijomis. Nors mes tiesiogiai negirdime lietuviškų liaudies dainų citatų, autentiškų liaudies dailės elementų tapyboje, vienok jaučiame, kad muzika savo melodinėmis slinktimis, paveikslai savo fantastika yra mums savi, lietuviški. Kaip tik Čiurlionis yra puikus pavyzdys jaunimui, kaip reikalinga mylėti savo kraštą, dirbti tėvynės labui.

Norint suprasti didžiąją istorinę Čiurlionio misiją, reikšmę, reikalinga įsigilinti į pačią epochą, kada jis kūrė. Palyginti su kitais jo amžininkais J. Naujaliu, Č. Sasnausku, M. Petrausku — J. Naujalis buvo skambių dainų, mišių autorius, Č. Sasnauskas sukūrė pirmuosius rekviemo ir kantatos pavyzdžius, o M. Petrauskas — lietuviškų operų pradininkas. Ir vienok, mes tikrai Čiurlionį laikome pirmuoju mūsų kompozitorium klasiku, o aukščiau išvardintus muzikus — lietuviškos muzikos pionieriais, suvaidinusias didelį vaidmenį.

Pagrindinis skirtumas yra tas, kad M. K. Čiurlionis labai sunkiom sąlygom baigė dvi konservatorijas — Varšuvos ir Leipcigo, kaip kompozitorius, atkakliai kurdamas savo stilių. O J. Naujalis, Č. Sasnauskas ir M. Petrauskas, baigę mokslus kitomis specialybėmis, kompozicijos nuosekliai nesimokė, todėl ir jų kūryboje yra nemažai lenkiškos bei rusiškos melodikos įtakos, ką teisingai pastebėjo ir M. K. Čiurlionis, šiuo klausimu spaudoje gana aštriai pasisakęs.

Žinoma, negalima neigti, kad Čiurlionio muzikoje, ypač jaunystės laikotarpiu, nesijautė didelės Sopeno įtakos. Sopenas buvo vienas mėgiamiausių jo kompozitorių. Tačiau pro ją skleidėsi ir čiurlioniškumo bruožai, kurie vėliau taip išbujos “Miške”, “Jūroje”, vėlesniuose fortepjoniniuose kūriniuose. Muzikologas V. Landsbergis teisingai pastebi, kad “Miške”, “Jūroje” žmogus kalba su gamta, jausdamasis esąs jos dalis. Tas žmogus — lietuvis, glaudžiai susijęs su savo krašto dainomis, gimtąja žeme. Kaip daktaras Faustas jis atkakliai gilinasi į mokslus, ypač į filosofiją, istoriją, astronomiją,

Minint M. K. Čiurlionio gimimo 100-ąsias metines, Druskininkuose iškilmingai atidengtas paminklas didžiajam lietuvių tautos menininkui. ir architektas R. Dičius.

Paminklo autoriai — skulptorius V. Vildžiūnas

T. Žebrausko nuotrauka

psichologija. Todėl nieko stebėtino, kad muzikos srityje jis suvaidino tokį pat vaidmenį, kaip Haidnas, Mocartas, Bethovenas — V. Europoje, o M. Glinka — Rusijoje. Juk Čiurlionio talento vystymasis vyko milžiniškais šuoliais. Ir jei ne ankstyva mirtis, būtų mums sulaukę dar daugiau šedevrų.

M. K. Čiurlionio dailėje mes matome begalinę meilę žmonijai. Tiesa, jo filosofiniai paveikslai daugumoje išreiškia abstrakčias sąvokas, tačiau, jei atidžiau pažiūrėsime, atkreipsime dėmesį į spalvas, linijas, mintį, pamatysime, kad čiurlioniški paveikslai jau nėra tokia "terra incognita", jie seka mums nuostabią pasaką (pav., ciklas — triptikas "Pasaka", "Karalių pasaka" ir kt.). Paimkime kad ir tokius paveikslus, kaip "Tiesa", "Bičiulystė" ir juos sugretinkim. Jie yra kontrastuojantys. Jei "Tiesa" yra rūstus išspėjimas kaž kam, tai "Bičiulystė" — tarsi atsakas į "Tiesos" mįslę. Tai meilės visai žmonijai simbolis. Todėl ir nenuostabu, kad saulė delnuose ir sklindanti jos didinga šviesa yra tarsi kreipimasis į žmonijos sąžinę, gerumą, draugystę, brolybę.

Žinoma, M. K. Čiurlionio pripažinimas atėjo

ne iš karto. Lietuvių muzikinės kultūros vystymuisi 19 amžiaus antroji pusė ir 20-jo pirmoji nebuvo palankūs. Čiurlioniui kaip muzikui plačiau pasireikšti trukdė ir tai, kad tuo metu, Maironio žodžiais, "ranka mus laikė geležinė, krūtinę apkalė ledais". Be to, kompozitorius išgyveno labai trumpai, vos 36 metus, todėl ir jo stambios formos kūrinių nedaug, tikrai poemos "Miške", "Jūra", uvertiūra "Kęstutis" (likęs klavyras), styginis kvartetas, gi didžiausią dalį sudaro fortepijoninė kūryba. Jam gyvam esant autoriaus muzikos kūrinių buvo atspausdinta vos vienas kitas, kai kas jį laikė provincijos muzikantu, nevertu dėmesio. Todėl nėra ko nė stebėtis, kad tometinėmis sąlygomis Čiurlionis pats negalėjo išgirsti nė vieno savo stambios formos kūrinių.

Naujai atrandami Čiurlionio kūriniai, ypač kameriniai, kuriuos propaguoja Vilniaus styginis kvartetas, rodo, kad šis "provincijos muzikantas" buvo gilus menininkas, atkakliai siekęs savo tikslo.

Kaip dailininkas Čiurlionis irgi nesusilaukė iš karto visuotinio pripažinimo, kaip daug kas mano. Peterburgo spaudoje 1909 metais kiekvi-

biškai vyrauja neigiami atsiliepimai, dažnai išreiškiami, V. Landsbergio nuomone, "bulvariniais plūdėmis ir patyčiomis". Tikrai "Benua ratelyje Ciurlionis-dailininkas ir terado draugų, be atspirties prieš minėtą plūdimą. O ir pačiame ratelyje, kaip prisimena N. Rerichas, teko "daug iečių sulaužyti dėl Ciurlionio meno".

Zinoma, palankūs A. Benua ir kai kurių kitų rimtų kritikų straipsniai suvaidino savo vaidmenį ir platesnis pripažinimas atėjo iš Maskvos ir Peterburgo, bet sergantis Ciurlionis apie tai jau nesužinojo. Žodis "genijus" nuskambėjo tik po kompozitoriaus ir dailininko mirties, tuo metu, kai Ciurlionio kūryba jau nebebuvo puolama, o labai vertinama, bandoma net nagrinėti ir pradama populiarinti. Didelis kolekcionierių susidomėjimas, o taip pat ir visuomenės rūpesčiai, kaip išsaugoti dailininko palikimą ir iššaukė istorinius 1919 metų Tarybų Lietuvos vyriausybės nutarimus dėl Ciurlionio paveikslų nacionalizavimo, kad liaudis jai galėtų gėrėtis.

M. K. Ciurlionis privalo užimti ir užims deramą vietą istorijoje visais atžvilgiais. Kad jo menas dabar, tarybiniais metais plinta po visą pasaulį, susilaukdamas nepaprasto populiarumo, liudija neginčijami faktai, kurių paminėsiu tik keletą. Stai, švedai Goteborgo mieste

ruošiasi tinkamai atžymėti šią istorinę datą, Ciurlionio kvartetas nuskambėjo Paryžiuje, Linco (Austrija) radija paprašė, kad Vilniaus styginis kvartetas įgrotų į magnetofono juostą ne kokį kitą kūrinių, o Ciurlionio kvartetą.

Net tolimojoje Japonijoje, toje tekančios saulės šalyje, labai aktyviai veikia Ciurlionio meno mėgėjų ratelis. Ciurlionio kūryba pasiekė net ir juodąjį žemyną Afriką, kurio vieno atstovo citatą padaviau pradžioje. Ciurlionio paroda Maskvoje turi taip pat negirdėtą pasisekimą, aplanko po 6-7 tūkstančius žmonių į dieną. Iš čia ekspozicija bus perkelta į Paryžių.

Kauno Ciurlionio galerija virto savotiška turistų Meka. Kiek teko stebėti, kalbėtis su galerijos darbuotojais, gidais, nerasime nė vienos ekskursijos, kuri būtų atsisakiusi galerijos ir Karo Muziejaus varpų muzikos.

Apie visą tai Ciurlionis galėjo tikrai pasvajoti. O jo svajonės kaip tik ir išsipildė mūsų dienomis. Stai kodėl mes turime ir privalome gerbti mūsų Ciurlionį, nemenkindami įvairiais aikčiojimais jo meno. Ciurlionio mene, tiek muzikoje tiek dailėje, ieškokime grožio, gilios minties, tikresnių dalykų. Tomis savo pastangomis visą tai surasti mes geriausiai ir pagerbsime šį didįjį menininką, padovanojusį tiek vertybių.

VLADAS BALTUSKEVIČIUS

Ne vien išsiblaškyti

Ne vien išsiblaškyti, rankom ploti
Ateinau į pasaulį — be galo didį.
Ateinau prasiskverbt į gilumą. Į plotį.
Į mažumą. Į dydį.

Ir visada daugiau apžiojam, nei atkandam,
Ir išgeriam daugiau, nei galime išgerti.
Ieškojimai ir klaidos. Randame. Prarandam
Ir orbitas senas. Ir seną laiką — erdvę.

Atrandame pasaulius. Pakartojamus.
Juos plečiame ir gilinam
Jau vien dėl to,
Kad mylim.

Nėra daiktų, nėra žvaigždžių be tūrio.
Mes prasiskverbiame pro daiktus — laiką, erdvę,
Juos savo turiniu
Įvertinę.

Ar mūsų planeta neribojamas būstas?

DOC. ALGIRDAS STANAITIS

Kiekvieną parą pasaulio gyventojų skaičius padidėja beveik 200 tūkstančių. Kol kas šis tempas vis spartėja. Mūsų eros pirmajame tūkstantmetyje pasaulio gyventojų skaičiui padvigubėti reikėjo beveik 1,000 metų, XVIII amžiuje — beveik 200, XIX / 100 metų, o pirmoje XX amžiaus pusėje - 50 metų. Esant dabartiniams gyventojų didėjimo tempui, jų skaičius planetoje padvigubės per 30—35 metus.

Milijardas žmonių pasaulyje gyveno apie 1830 metus, du milijardai — 1930, trys — 1960 metais. Dabar gyventojų skaičius sparčiai artėja prie 4 milijardų. Jungtinių Tautų demografai mano, kad 2000-aisiais metais pasaulyje gyvens 6,4 milijardo žmonių.

Nuo XX amžiaus vidurio prasidėjęs spartus pasaulio gyventojų skaičiaus didėjimas gavo "demografinio sprogimo" ir kitus panašius pavadinimus. Tačiau dabartinė demografinė situacija gana sudėtinga, neretai prieštaringa. Eilėje Europos valstybių, ypač socializmo šalyse. Tarybų Sąjungoje, jau kuris laikas vykdoma gimimus skatinanti politika. Dešimtys besivystančių kraštų intensyviai skatina šeimos planavimą, siekia mažinti gimimų skaičių.

Spartų pastarųjų dešimtmečių pasaulio gyventojų natūralų prieaugį lemia besivystantys kraštai.

Kitokia padėtis išsivysčiusiuose pramoniniuose kraštuose. 1972 metais daugelyje Europos šalių gimimų skaičius 1000 gyventojų tesiekė 15-16. Mažiausias jis buvo VFR (11,7), Suomijoje (12,7).

Dabar besivystantys kraštai duoda daugiau kaip 80 proc. pasaulio gyventojų natūralaus prieaugio. Panaši padėtis išliks ir ateityje. Visa tai suaktyvino maltusininkų ir neomaltusininkų veiklą. Jie įrodinėja, kad pasaulyje per daug žmonių. Pesimistinės nuotaikos paremiamos monopolinių samdinių "moksliniais" tyrimais. Pagrindinė jų išvada tokia - būtina riboti tiek

ekonominių, tiek demografinį augimą.

Dalis Vakarų sociologų ir demografų pasisako už "nulinį gyventojų prieaugį", prie kurio dabar artėja kai kurios Vakarų Europos valstybės ir JAV. Teoriškai toks prieaugis yra tada, kai mirstančių žmonių skaičius lygus gimstančių skaičiui.

Užpraėjusių metų rugpiūčio mėnesį Jungtinės Tautos surengė konferenciją gyventojų augimo problemoms nagrinėti. Ji įvyko Bukarešte, dalyvavo 135 valstybių delegacijos. Nuo pat pirmos Bukarešto konferencijos darbo dienos išryškėjo esminiai nuomonių skirtumai dėl gimimų skaičiaus ribojimo. Vakarų valstybės siūlė besąlygiškai riboti gimimus, eilė besivystančių kraštų delegatų tai griežtai pasmerkė.

Vien gimimų skaičiaus ribojimas negali išspręsti gyventojų didėjimo ir maisto problemų besivystančiuose kraštuose. Būtina ten įvykdyti ekonominius ir socialinius pertvarkymus. Taigi ir demografinė politika neatskiriama nuo bet kurios šalies socialinio-ekonominio vystymosi.

Kelios dešimtys besivystančių šalių jau kuris laikas stengiasi riboti ir reguliuoti gimimų skaičių. Pavyzdžiui, Indija viena pirmųjų pradėjo įgyvendinti šeimos planavimą. Kodėl gi ši politikė čia neduoda laukiamų rezultatų. Pasirodo, problema yra daug sudėtingesnė, negu buvo manoma. Gimimų skaičiui įtakos turi gyventojų išsilavinimas, bendras kultūros lygis, tradicijos, religija, urbanizacija, moterų užimtumas gamyboje ir visuomeninėje veikloje, psichologiniai bei kiti veiksniai. Plačiai gimimų reguliavimą propaguoja Azijos šalys — Kinija, Indija, Pakistanas, Filipinai ir kitos.

Tarybinio demografo B. Urlanio skaičiavimais, dabar apie 45-50 proc. mūsų planetos jaunavedžių šeimos dydį. Tokių šeimų pastoviai daugėja.

Per artimiausius dešimtmečius gyventojų skaičius dar pakankamai sparčiai didės.

Minint Balio Sruogos gimimo 80-ąsias metines [vasario 2 d.]

Rašytojo vertę nulemia ne parašytų puslapių skaičius ir ne žanrų, kuriuos jis išmėgino, įvairovė. Tačiau Balio Sruogos kūrybinis palikimas toks gausus ir įvairiapusiškas, kad nenoromis stebina užmojų platumu, rašytojo darbštumu ir talento jėga.

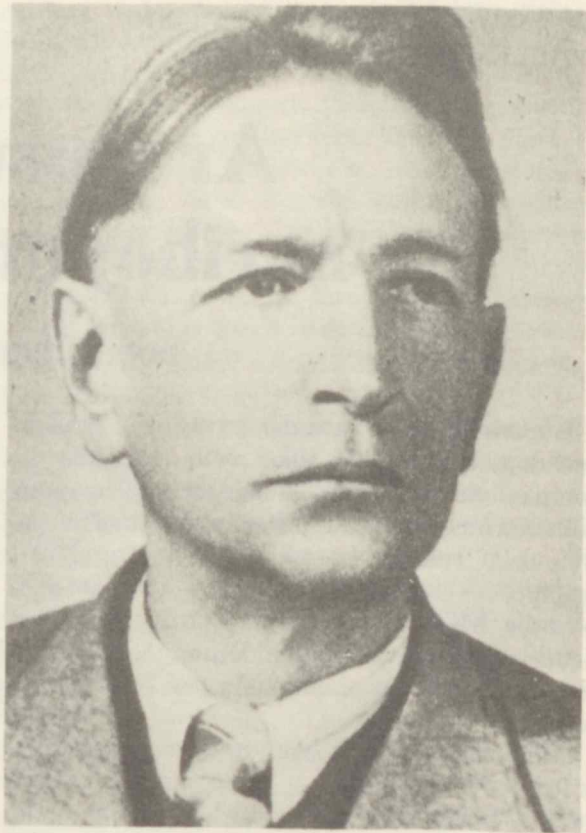
B. Sruogos gyvenimo ir kūrybos kelias gana sudėtingas. Rašyti jis pradėjo dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą, mokyklos suole. Iš pradžių B. Sruoga labiausiai buvo žinomas kaip poetas, eilėraščių rinkinių „Saulė ir smiltys“ (1920) ir „Dievų takais“ (1923) autorius. Daugumas jo poetinių kūrinių parašyti, kai jaunasis rašytojas mokėsi Petrograde ir Maskvoje, o vėliau Miunchene.

1924 m. grįžęs į Lietuvą, B. Sruoga ilgą laiką profesoriavo Kauno ir Vilniaus universitetuose, gausiais straipsniais aktyviai dalyvavo kultūriname gyvenime, skelbė mokslinius tyrinėjimus iš tautosakos („Dainų poetikos etiudai“, 1927), teatro („Šarūnas Valstybės teatre“, „Lietuvių teatras Peterburge“, 1930), literatūros („Rūsų literatūros istorija“ 1931-1933) sričių.

1932 m. pasirodė pirmoji B. Sruogos drama „Milžino paunksnė“. Nuo tol dramaturgija — svarbiausias jo kūrybos žanras. 1935-1947 m. viena po kitos pasirodo B. Sruogos dramos — „Radvila Perkūnas“, „Baisioji naktis“, „Aitvaras teisėjas“, „Apyaušrio dalia“, „Kazimieras Sapiega“.

Per visą šį netrumpą rašytojo veiklos laiką įvyko nemaža permainų tiek mūsų krašto gyvenime, tiek pačioje lietuvių literatūroje. Gyvai atsiliepdamas į naujoves, B. Sruoga neišvengė laikinų iliuzijų, tačiau visada išlaikė platų žvilgsnį į gyvenimą, kūrybinį nerimą, humanistinių vertybių ilgesį. Tas humanizmas — šalia meninio žodžio savitumo — yra vertingiausi B. Sruogos veiklos ir raštų bruožai.

Ypatingai jie išryškėja rašytojo grožinėje kūryboje — poezijoje, dramaturgijoje, atsiminimų knygoje „Dievų miškas“. Geriausiuose B. Sruogos eilėraščiuose prasiveržia gyvas ir karštas jausmas, gyvenimo, grožio ir šviesos apoteozė. Žmogus, jo likimas ir mintys, laimėjimai ir

Rašytojas Balys Sruoga
[1896—1947]

pralaimėjimai yra ir B. Sruogos dramų pagrindinis objektas.

Rašytojas gilinaisi į kiekvieno personažo psichologiją, stengiasi atskleisti visą jo jausmų dialektiką, kontrastingų bruožų susipynimą žmoguje. Net „Dievų miškas“, memuarinės literatūros veikalas, yra parašytas kaip portretų knyga; čia apsisistojama ne tiek prie šiurpių asmeniškų išgyvenimų, kuriuos B. Sruoga patyrė, 1943-1945 m. kalėdamas hitlerinėje koncentracijos stovykloje, kiek rašytojo-humanisto žvilgsniu stengiamasi išsiaiškinti joje vyravusią nužmoginimo sistemą, jos poveikį žmonių psichikai, tarpusavio santykiams.

Kitas patrauklus B. Sruogas kūrybos bruožas — nuolatinis naujo troškimas, noras eiti nepramintais keliais. „Dievų miškas“, pavyzdžiui, reikšmingas ne tik dėl savo autentiškos medžiagos ir antifašistinio patoso — išskirtinę kūrinio vietą šios tematikos memuarinėje literatūroje europiniu mastu nulėmė ir savitas knygos tonas. Pačius skaudžiausius išgyvenimus B. Sruoga čia pasakoja tai su aštria ironija, tai su piktumu sarkazmu, tai tiesiog su šypsena, už šiurpulingo juoko slėpdamas bepratrūkstančią kančią ir sužeistą žmogiškumą.

Savo eilėrašciais, priešpastatydamas juos maironiškajai poezijos sampratai, rašytojas laužė kelius naujam eilėraščio tipui, pagrįstam asociacijomis, gaivališka emocijų tėkme, nuotai kos bangavimu. B. Sruogos dramaturgijoje susipina romantinis ir realistinis pradai, poetiš kumas ir teatralumas, joje atnaujinamas klasi kinės istorinės kronikos žanras, panaudojamas paties rašytojo—lyriko patyrimas. Beveik visos jo dramos — eiliuotos, jų siužetai daugiausia paremti Lietuvos praeities įvykiais, liečia tra giškus, bendražmogišką prasmę turinčius tau tos ir žmogaus gyvenimo momentus. Meniniais B. Sruogos dramaturgijos principais nemaža remiasi ir juos toliau plėtoja šiandieninės mūsų poetinės dramos kūrėjai J. Grušas, Just. Marcinkevičius ir kt.

Grožinei kūrybai daug kuo artima B. Sruogos kritika — temperamentinga, šmaikšti, polemiš ka. Problemų rintis joje sugyvena su paradok saliais minties šuoliais, platūs apibendrinimai — su kandžiu sąmojumi, kurį rašytojas nukreipdavo prieš bedvasį natūralizmą, monotoniją, sus tingimą, pasidavimą miesčioniškam skoniui, pagaliau prieš buržuazinės visuomenės abejin gumą meno reikalams. Joje, ne mažiau kaip eilėraščiuose ir dramose, atsiskleidė ir B. Sruogos asmenybė, jo prieštaringas charakteris — impulsyvumas, jautrumas išorės įvykiams, jausmų ir nuotai kų nepastovumas, interesų įvairumas.

Iš antros pusės, B. Sruogos straipsniai ir moksliniai veikalai rodo gerą literatūrinį jų autoriaus skonį, solidų filologinį išsilavinimą, didelę, sistemingu darbu pasiekiamą erudiciją; rašytojas sugebėjo giliai užgriebti ir analizuoti rūpinus literatūros klausimus, suvokdavo juos plačiai, neapsiribodamas nacionalinės literatū ros masteliu, lygiuodamasis į naujausius rusų ir Vakarų Europos menininkų ir mokslininkų darbus bei ieškojimus.

Šiandien jau galima teigti, kad nemaža B. Sruogos, talentingo rašytojo, gaivališko, bet gilaus žmogaus, kūrinų išlaikė metų egzaminą ir liko reikšminga lietuvių literatūros savastimi. Ypač B. Sruogos kūrybos rezonansas padidėjo, peržengė respublikos ribas paskutiniaisiais de šimtmečiais. Vis dažniau respublikos teatruose statomos B. Sruogos dramos, išverstas į keletą kalbų, vis labiau plinta "Dievų miškas". B. Sruogos kūryba — gyva ir gyvybinga, reikalin ga šių dienų mūsų žmogui ir jo vertinama.

ALGIS SAMULIONIS
literatūros kritikas

Mažoji lietuviškoji enciklopedija

— Jūs norite nusipirkti Mažąją lietuvišką tarybinę enciklopediją?

— Labai. Bet kur?

Iš tikrųjų, Mažoji lietuviškoji tarybinė enci klopedija jau senokai sudėliota asmeninių biblio tekų lentynose, "dirba" įvairiose įstaigose. Ne, žmogau, jos pardavime neieškoki. Tačiau ir nenusiminki. Svarbiausia - kantrybės, kantry bės. . .

K. Poželos spaustuvėje jau besidarbuojama, renkant "Lietuviškos tarybinės enciklopedijos" pirmąją knygą. Tikėkime, kad dar šiais metais ji, bekviapenti dažais, pateks į Tavo rankas. Tik ar neužmiršai jos užsisakyti?

— Vadinasi, ji pakartos tai, kas jau yra "Mažojoje. . ."

— Deja. Ištiesai jos nekartos. Ir šia prasme tie, kas turės dvi enciklopedijas - "Mažąją. . ." trejeto tomų ir būsimą 9-rių — bus turtingesni žinių klodais už teturinčius tik vieną kurią.

Sako, geriau šis tas negu nieko, arba, geriau žvirblis rankoje, negu gulbė danguje. Apie būsimą enciklopediją taip nepasakysi, nes ji ne "šis tas". Tai gausybė žinių ne tik apie Lietuvą, jos kultūrą, ekonomiką, mokslą, istoriją, bet ir apie visą pasaulį. Todėl nieko nuostabaus, kad pirmąją enciklopedijos knygą rašė apie 750 autorių, be to, jos parengimui pasidarbavo daugiau 500 mokslinių konsultantų.

— O kiek iš viso bus "Lietuviškos tarybinės enciklopedijos knygų"?

Iš viso bus 12 knygų.

Knyga knygai nelygu, todėl pridursime, kad kiekvienos knygos apimtis - apie 640 puslapių. Pirmojoje, pavyzdžiui, bus išspausdinta apie 6000 straipsnių, 1500 iliustracijų, 93 žemėlapiai, iš kurių 27 spalvoti. Na, o visose 12-koje enciklopedijos knygų bus apie 70,000 straipsnių, 18,000 spalvotų ir nespaltvotų iliustracijų, 760 žemėlapių.

— Na, o sakykite koku tiražu ji, enciklopedi ja, bus išleista?

— Kol kas prenumeratą priima visi respubli kos knygynai. Bet delsti nevertėtų, nes enci klopedijos tiražas 60,000 egzempliorių. P. K.

A. TRUMPICKAS

Stanislovas Feliksas Didžiulis

Paminėjimui 125 metų nuo jo gimimo.

1975 m. lapkričio 20 d. suėjo 125 m. nuo gimimo pažangaus visuomenės ir kultūros veikėjo S. Didžiulio. Jis gimė 1850 m. lapkričio 20 d. Griežionėlių vienkiemyje (Anyksčių rajonas).

Iki 1863 m. liaudies sukilimo, mokėsi Panevėžio gimnazijoje, o vėliau privačiai.

Nuo jaunystės, būdamas pažangių pažiūrų, ištraukė į slaptą Lietuvos liaudies švietimo ir kovą prieš caro valdžią.

S. Didžiulis užrašinėjo lietuvišką tautosaką, dainas, rinko tų metų lituanistines knygas ir spausdinius kitomis kalbomis apie Lietuvą.

Jis sukomplektavo, tuo metu, rečiausią ir vienintelę Lietuvoje lituanistinę biblioteką. Jo surinktomis knygų vertybėmis naudojosi įžymusis vadovas V. Mickevičius-Kapsukas, profesorius J. Jablonskis, gydytojas, kalbininkas Jurgis Šlapelis ir daug kitų.

Prieš mirtį S. Didžiulis savo, labai vertingą, biblioteką padovanojo Kauno universitetui.

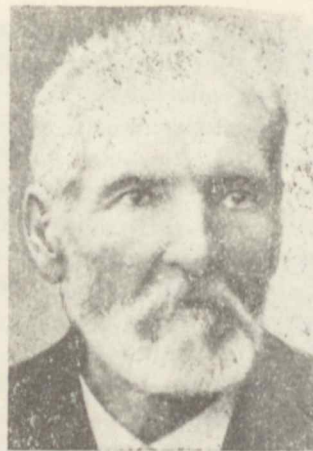
Visuomeninio gyvenimo veikloje jis ypatingai smarkiai pasireiškė (1884-1907 m.) spaudos draudimo ir 1905-1907 m. revoliucijos metais.

S. Didžiulis spausdino straipsnius ir korespondencijas "Aušroje", "Žemaičių ir Lietuvos apžvalgoje", "Varpe" ir kitur, pasirašydamas P. Mažuolis, J. Mažuolis ir kt. slapyvardžiais.

Jis susipažino su Martynu Jankum, įžymiuoju knygnešiu Jurgiu Bieliaku (Bieliniu) bei kitais ir įsijungė į draudžiamos spaudos platinimo darbą.

Jo slaptos spaudos platinimo tinklas apėmė didelę dalį aukštaitijos: Anyksčius, Ukmergę, Troškūnus, Viešintas, Šimonis, Svedasus, Debeikius, Aluntą, Kupiškį, Kamajus, Salas, Užpalius, Traupį, kartais siekdavo net Vilniaus kraštą. Jis platino "Darbininkų balsą" ir kitą spaudą.

Daug južintiškių, kamajiškių, svedasiškių ir kitų gyventojų S. Didžiulį pažinojo asmeniškai, kaip nuolatinį draudžiamos spaudos platintoją ir dabar dar yra senelių, kurie su dideliu įdomumu pasakoja apie šį drąsų liaudies švietėją ir

**Stanislovas Feliksas Didžiulis
senatvėje**

spaudos platintoją: kaip jis su savo greituoju žirgu žiemą ir vasarą lakstydavęs, važinėdavęs po Kamajų ir Salų apylinkes, platindavęs spaudą ir sukeldavęs priešcarines nuotaikas.

Pagal 1919 m. Antano Šuto pasakojimą, S. Didžiulis, su savo eikliuoju žirgu (per Kelmę) išvežęs užsienin ir socialistą Jurgį Smalstį, pabėgusį iš caro kalėjimo, kurį 1919 m. liepos 6 d. Pakriaunyje (Rokiškio rajonas) nužudė būdelio pulkininko V. Grigaliūno-Glovacko galvaždžiai.

1905 m. S. Didžiulis su šeima tapo revoliucinių kovų dalyviais.

Dalyvaudamas Vilniaus buržuaziniame seime, jis palaikė kairiąją d-ro Andriaus Damoševičiaus pusę. Jo namai tapo vietos revoliucinio judėjimo centru, nes čia buvo rašoma slapti atsišaukimai ir šūkiai, o taipgi vykdavo revoliucionierių pasitarimai. Griežionėliuose dažnai būvodavo V. Mickevičius-Kapsukas, Pr. Mažylis, J. Smalstys ir kiti revoliucionieriai.

1906 m. S. Didžiulis suimtas su sūnais Vytautu ir Antanu buvo kalinamas Ukmergės, Kauno ir Vilniaus kalėjimuose, o 1907 m. jis su sūnum Antanu nuteistas ištremti į Sibirą iki gyvos galvos.

Sūnaus Antano Didžiulio kovos kelias

A. Didžiulis, būdamas tolimo Sibiro ištremime, susipažino su tremtiniais bolševikais, gaudavo iš jų bolševikinės literatūros ir laikraštį "Proletarij".

1911 m. su žmona pabėgo iš Sibiro, apsigyveno Austro Vengrijos mieste Krokuvoje ir studijavo universitete mediciną. Gyvendamas Krokuvoje A. Didžiulis ir S. Didžiulienė palaikė ryšius su V. Leninu ir N. Krupskaja (1912-1914 m.), dalyvavo keliuose susitikimuose su V.

Leninu, kurie įvykdavo ir Didžiulių bute, dalyvavo ir V. Mickevičius-Kapsukas.

Krokuvoje gyvendamas A. Didžiulis baigė medicinos mokslus ir dirbo gydytoju. 1918 m. jie sugrįžo į Lietuvą, apsigyveno Panevėžyje ir iki 1941 m. hitlerininkų okupacijos dirbo gydytoju. Prasidėjus fašistinio teroro siaubui, daktaras A. Didžiulis su žmona Serafima buvo suimti, sumušti ir įmesti į kalėjimą, jų sūnus Liudas ir sesuo Vanda Didžiulytė-Albrechtienė apie liepos 27 d. buvo žvėriškai nužudyti.

Vėliau daktaras A. Didžiulis su žmona buvo ištremti į Tauragės apskritį.

Išvadavus Tarybų Lietuvą A. Didžiulis su žmona tuojau sugrįžo į Panevėžį, dirbo gydytoju, jam buvo suteiktas nusipelnusio gydytojo vardas, pripažintas revoliucinio judėjimo dalyviu ir paskirta personalinė pensija.

Daktaras A. Didžiulis mirė 1960 m. kovo 11 d. sulaukęs 77 m. amžiaus, o jo žmona Serafima Didžiulienė dabar gyvena Panevėžyje ir labai skaudžiai pergyvena sūnaus Liudo bei Vandos Didžiulytės-Albrechtienės nužudymą, o taipgi ir mylimo vyro mirtį.

S. Didžiulis, gyvendamas nepaprastai sunkiose Sibiro tremtinio sąlygose, sunkiai susirgo ir buvo paraližuotas.

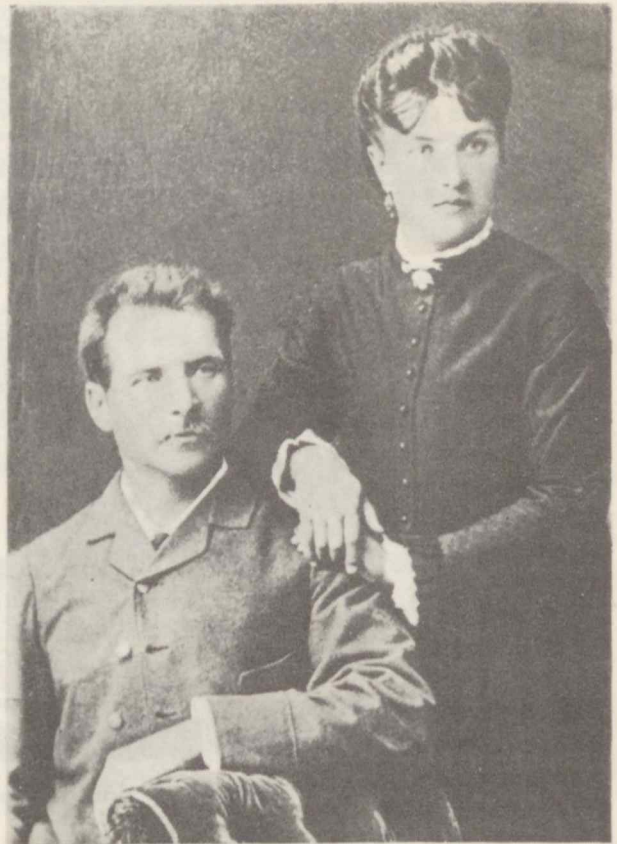
Po 1917 m. vasario revoliucijos iš ištremties buvo paleistas, apsistojo Jaltoje (Kryme) pas žmoną ir dukteris.

1924 m. sunkios ligos palaužtas, V. Kapsukui padedant, su šeima, sugrįžo jis į Lietuvą ir apsigyveno Griežionėlėse, kur gyveno iki mirties (1927 m. gegužės 19 d.).

S. Didžiulį, kaip pažangų visuomenininką, didelį liaudies švietėją ir kovotoją prieš caro valdžią, Lietuvos liaudis visada minės su didžia pagarba.

Liudas Didžiulis hitlerininkų nužudytas 1941 m. liepos 27 d.

L. Didžiulienė su savo vyru 1877 m.

Hitlerininkų nužudyta rašytoja Vanda Didžiulytė-Albrechtienė

Eretikų deginimas Ispanijoje. XVI a. graviūra

Mokslo ir tiesos ieškotojai senovėje

A. GUČIŪNIETIS

Jau žiloje senovėje žmonės ieškojo būdų ir priemonių, kaip ilgiau gyventi ir išlikti jaunam.

Atgauti jėgas, sveikatą, jaunystę, tai buvo seniausia ir karščiausia svajonė visų laikų žmonių. Ji įėjo į viso pasaulio tautų epą (padavimus, apsakymus, legendas, pasakas, balades ir dainas), kur slypi senovės liaudies siela, jos nenuilstamas žinių troškimas, tiesos, laimės ir sveikatos ieškojimas.

Ir senovėje buvo progresyvių mokslo bei tiesos ieškotojų. Tačiau rasti tiesą, daryti ieškojimus ir atradimus tada buvo nepaprastai sunku. Reikėjo labai sumaniai bei drąsiai ginti tuos ieškojimus ir atradimus nuo religijos puolimų. Dvasininkai labai lengvai apšaukdavo kiekvieną mokslinį atradimą nesuderinamu su šventuoju raštu, o tokį mokslininką apskelbdavo eretiku ir sudegindavo. Prisiminkim tik inkvizicijos kankinius: Prahos universiteto magistrą Joną Husą, Didįjį italų mąstytoją, mate-

rialistą Giordano Bruną, rašytoją Liucijų Vaninį, prancūzų knygų leidėją, spaudos kankinį Etjeną Dalė ir daugybes kitų pasaulinio masto išmybių, kuriuos sudegino inkvizitoriai ant laužų, kaip raganius.

Religija senovėje su didžiausia neapykanta sutikdavo visus naujus mokslo pasiekimus. Religija ir mokslas, tai nesutaikomi priešai. Jie prieštarauja vienas kitam visur.

Bažnyčia atitraukdavo darbo žmones nuo klasių kovos, mokslo, ji mokė juos kantriai kęsti dievo duotą priespaudą ir vargą, skiepijo — aklą tikėjimą į antgamtinę jėgas.

Popiežius Povilas antrasis 1471 m. paskelbė, kad pašventinti vaško gabalėliai iš velykinių žvakių su avinėlio antspaudu stebuklingai padeda moterims gimdyti.

Baisiausios inkvizicijos siaubo siautėjimo laikais — 1553 m. spalio 27 d. Ženevoje inkvizitoriai sudegino, kartu su jo knyga, išmytą mokslin-

ninką, materialistą, garsiausį žmogaus kraujo apytakos tyrinėtoją, ispanų daktarą — Migelį Servetetą (1511—1553).

Tačiau laisvėjas žmogus vis tiek veržėsi priekin, vieną po kitos vis daugiau plėšė gamtos paslaptis.

Anglas studentas medikas William Harvey (1578—1657) 1598 m. atvažiavo į Italiją baigti mokslo. Čia jis pradėjo tyrinėti žmogaus vidaus organus, skrosdamas lavonus.

Tais laikais liesti mirusįjį buvo baisus nusikaltimas, o jei kas ryždavosi, tai tam grėsdavo mirties bausmė: jį sudegindavo inkvizitoriai ant laužo, kaip raganių. W. Harvey kapinėse slapčiomis išsikasdavo lavonus ir, saugodamasis liūdininkų, slėpdavo juos vieno apleisto namo rūsyje. Jis pirmasis ištyrė kelią, kuriuo teka kraujas žmogaus organizme, išnešiodamas milijardams ląstelių deguonį bei maisto medžiagas ir nusinešdamas kenksmingas atliekas.

Dėl materialistinių pažiūrų W. Harvey buvo persekiojamas ir nekenčiamas. Tačiau jo progresyvus mokslas sparčiai plito ir labai daug prisidėjo prie mokslinės, materialistinės fiziologijos išsiplėtimo.

Nors labai sunkiai ir vargingai, bet jo mokslas laimėjo. W. Harvey, kaip pripažintas, įžymus mokslininkas, 1607 m. buvo išrinktas Anglijos karališkos medicinos kolegijos nariu, kur dirbo iki mirties. Tačiau įsigalėjęs tikėjimas antgamtinėmis jėgomis dar daug metų trukdė žmogui laisvai siekti mokslo ir šviesos.

Dar mūsų amžiaus pradžioje viena iš tokių beveik neišvalgytų gamtos paslapčių, tai buvo žmogaus psichika. Ji buvo religijos ir mistikos didelis ramstis.

Ryškus pavyzdys yra tikėjimas į stebuklingus akmenis, olas, šaltinius, paveikslus ir į stebuklingai išgydančius bei atjauninančius burtininkus. Todėl senovėje turtuoliai laikydavo astrologus, alchemikus, burtininkus ir kerėtojus, kurie įvairiausiai ieškojo "gyvybės bei jaunystės elekstro".

Alchemikų svarbiausia priemonė žmonių gydymui bei atjaunijimui buvo auksas, mumijų kūnas bei dantys, gyvačių mėsa ir žmogaus kraujas.

Prancūzijos karalius Liudvikas XI nuolatos gėrė ilgaamžių vėžlių kraują, o romėnai mėgo žmonių.

Popiežius Inokentijus VIII-sis (1432—1492) išgėrė atjaunėjimui net trijų vaikinių kraują, bet vis tiek tegyveno tik 60 metų.

Vengrijos grafienė Batori, jaunystei atgauti,

maudydavosi jaunų baudžiauninkų kraujuje.

Nusenusių gydymui gydytojai taikydavo jaunų žmonių kvėpavimą.

Daktaras G. Bergav (1668-1739) senam Amsterdamo miesto burmistrui paskyrė gydymą gulėti tarp dviejų jaunų mergaičių. Turtuoliai tikėjo, kad Vakarų Indijoje yra "amžinas jaunystės šaltinis".

Paps de Leon 1512 m. suorganizavo specialią ekspediciją suradimui ir užgrobimui "jaunystės šaltinio". Tačiau jis apsiriko, nes jo nerado, o 1513 m. surado Floridą.

Žmogaus sveikatos, gyvenimo prailginimo ir atjaunėjimo problemomis labai domėjosi dar senovės filosofai Plinijus, Lukianas, Leonardo, Garvėjus, Gufelandas, Mečnikovas, Pearl. Dublin ir daug kitų įžymiausių daktarų, biologų ir profesorių, bet, deja, iki šio laiko dar niekas neišrado būdo bei priemonių ir niekas neišmoko atsukti atgal gyvenimo laiką, kad atjaunėtų žmogus.

ELENA RAPKAUSKIENĖ

LIETUVAI

Lietuva,

mano meile gyva,
su pajūrio žvejų žvalumu,
su mergaitės gėlių vainiku
ir daina ilgesingai tyra.

Lietuva,

mano džiaugsmo jėga,
kai siūruoja derlingi javai,
kai prabyla nauji fabrikai,
ir kai tiesiasi darbui ranka.

Lietuva,

mano sielos gaiva,
su daininguoju žodžiu,
pyragu motinėls saldžiu
ir beribe stiprybės jėga.

Lietuva,

mano meile gyva!
Nesvarbu, kad išnyksiu pati,
ji per amžius nebus pamiršta.

Svetimoje dirvoje medžiai nyksta

Lietuvių emigrantų tarpe vis dažniau išgirstame prisipažinimus, jog "išėivijoje jau vaidenasi horizonte lietuvybės galas", kad "pagrindinė tautinės gyvybės nešėja yra tėvynėje gyvenančioji tauta" ir kad lietuviškų savitumų išlaikymo viltys emigracijoje "yra nepagrįstos, be funkcinio ryšio su tauta".

Buržuazinių emigrantų spauda rašo, jog lietuvių jaunimas emigracijoje sparčiai asimiliuojasi. Pavyzdžiui, katalikų sociologai pateikė JAV gyvenantiems lietuviams klausimą, kuria kalba jie meldžiasi. Paaikškėjo, jog tik 51 proc. lietuvių kilmės religingų pasauliečių meldžiasi lietuviškai. Iki 18 metų jaunuolių tarpe lietuviškai besimeldžiančių yra 27 proc. Dauguma buržuazinės emigracijos leidinių pripažįsta, jog jaunesniosios kartos imigrantų gimtoji kalba jau nėra lietuvių kalba, bet jų gyvenamojo krašto kalba, jog emigrantų vaikams lietuvių kultūra jau svetima.

Katalikiškosios pakraipos emigrantų žurnalas "Aidai" (JAV), remdamasis sociologinės anketos rezultatais, bando parodyti tipišką lietuvių kilmės jaunuolį "statistikos veidrodyje". Štai kaip atrodo statistinė lietuvaite: 19 metų, netekėjusi, gyvena JAV, baigusi gimnaziją ir pradėjusi tikslųjų mokslų studijas, bet domisi ir visuomenės mokslais. Politinėms ir profesinėms išėivių organizacijoms nepriklauso. "Jos gyvenamojoje vietovėje yra lietuviška radijo valandėlė, bet ji jos retai klausosi. Kiek dažniau ji klausosi lietuviškos muzikos, be abejo, iš plokštelių. Ji skaito apie tris periodinius leidinius, tačiau per metus nenupirko nė vienos lietuviškos knygos. Nė vienos knygos ji neperskaitė. Jos gyvenamojoje vietovėje yra ir lituanistinė mokykla (šeštadieninės lietuviškos pamokos — A. B.), kurią ji lankė apie aštuonerius metus. Tačiau, jeigu būtų prašyta parašyti straipsnį savo mėgstamiausia tema, jai būtų lengviau ji parašyti anglų kalba. Nenuostabu, nes ji savo bendraamžių grupėje dažniausiai kalba angliškai".

Emigracijoje yra daug įvairių pažiūrų į jaunimo nutautėjimo priežastis.

"Maži lietuviukai, — rašo emigracijoje gyve-

nanti buržuazinė istorikė V. Daugirdaitė-Sruogienė, — pasijaučia kitokie, negu kiti vaikai, ir jiems tai nemalonu. Jie nemoka gerai anglų kalbos, kitų vaikų papročiai jiems nežinomi — jie pasijunta baltomis varnomis, į kurias kreipia nepalankų dėmesį. . . O, dar patyręs pašaipą savo tautybei, ima kentėti dėl savo skirtingumo ir trokšta kuo skubiausiai sutapti su aplinkuma. . . Įvairių tautybių ateiviai, Čia anksčiau atvykę dėl duonos, skubiai asimiliuojasi: mažų tautų siekimas išlaikyti savo kalbą, tradicijas nėra respektuojamas, nes nepraktiškas. . . Mūsų akyse jaunimas masiškai nutausta, nenori išlikti lietuviu".

Labai svarbi emigracijos jaunimo nutautėjimo priežastis, vieno New Yorko universiteto profesoriaus, kunigo A. Noriaus nuomone, yra ta, kad emigracijos lietuvių jaunimas girdi iš vyresniųjų tik paniekos žodžius apie Tarybų Lietuvą. "Lietuva yra ten, — rašė A. Norius, — kur gyvena mūsų tautos kamienas. Kaip jaunesnieji gali didžiutis esą lietuviai, jei jų tėvai bando niekinti beveik visa, kas tik yra daroma tėvynėje". Taigi matome, jog duobę lietuvybei emigracijoje padeda kasti tie žmonės, kurie šmeižia Tarybų Lietuvą, trukdo išėivijos tautiečiams susipažinti su jos ekonominiais ir kultūriniais laimėjimais, pasinaudoti Tarybų Lietuvos kultūros veikėjų, aukštųjų mokyklų vadovų kvietimu siųsti savo vaikus studijuoti aukštosiose mokyklose, dalyvauti Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko universiteto ruošiamuose lituanistikos kursuose ir t. t.

Reakcingiausios emigrantų grupuotės ir jų spauda nuolat skelbia "raganų medžioklę" tiems tautiečiams, kurie mėgina bendrauti su Lietuva. Reakcionieriai ragina susivienyti visus buržuazinės pakraipos emigrantus ir sudaryti vieningą frontą prieš tuos tautiečius, kurie siekia gauti apie gimtąjį kraštą teisingą informaciją ir "sudaro išėivijoje penktąją koloną".

Katalikų laikraštis "Draugas" su pasipiktinimu rašo apie Tarybų Lietuvos kultūrinę įstaigą, kurios "siunčia mokslininkus, menininkus, parodas ir įtaigoje bendravimą su išėivijos

kultūrininkais, kviečia jaunimą studijoms Lietuvos universitetuose, vilioja mokyklų jaunimą stovyklauti komunistinėse stovyklose". Pavojingiausi "tautiniam solidarumui", reaccionierių spaudos nuomone, yra Tarybų Lietuvos dainininkai. "Iki šiam laikui, — rašoma viename laikraštyje, — pas mus dažniausiai, šalia kultūrininkų, atsiunčia dainininkų. Mat, jų surengti koncertai dar kol kas yra sėkminga priemonė klastingiems tikslams siekti. . . Tokių naivių, pasimetusių, minkštaširdžių lietuvių turime, kurie galvotrūkčiais lekia į tuos koncertus".

Iš tikrųjų, lietuvių, kurie nepasiduoda antikomunistų propagandai ir šantažui, skaičius emigracijoje nuolat didėja. Žmonės, kurie rimtai nusiteikę nepasiduoti asimiliacijos procesui, kurti emigracijoje nacionalines dvasines vertybes, supranta, jog yra vienas kelias - palaikyti ryšius su socialistine Lietuva, stengtis suprasti tautiečių idealus ir juos gerbti.

Lietuvių emigrantų istorijoje galima rasti pavyzdžių, liudijančių, jog, ir gyvenant toli nuo gimtojo krašto, galima sukurti kultūros vertybes, kurios palieka pėdsaką gimtojo krašto kultūroje. Tarybų Lietuvos liaudies rašytojo R. Mizaros literatūriniai kūriniai visada užims garbingą vietą Lietuvos kultūroje. Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko universiteto garbės daktaro A. Bimbos JAV darbininkų klasės istorijos mokslinius tyrinėjimus aukštai vertina Tarybų Sąjungos bei daugelio užsienio šalių mokslininkai. Jie turi svarbią reikšmę ir istorijos mokslui Lietuvoje. Tarybų Lietuvos skaitytojams gerai žinomos anglų kalba rašančio lietuvių kilmės rašytojo F. Bonoskio knygos. Į respublikos kultūrą įsiliejo kai kurių jaunesnės kartos emigracijos rašytojų, menininkų kūriniai.

Žvelgdami moksliniu požiūriu į tautų ir nacijų vystymosi tendencijas, mes matome, su kokiais sunkumais susiduria lietuviybės problema išeivijoje. Negalima pamiršti, kad JAV, kur susitelkusi lietuvių išeivių dauguma, vyksta tolesnis amerikiečių nacijos formavimosi procesas, kuris neaplenkia gausių įvairių tautybių emigrantų, paversdamas juos amerikiečiais. Tarybų Lietuvos darbo žmonės jaučia dideles simpatijas tiems lietuvių kilmės amerikiečiams, kanadiečiams ir pan., kurie nepamiršta savo tėvų gimtines, nėra abejingi socialistinės Lietuvos gyvenimui, kurių sukurtos kultūrinės vertybės yra pažangaus, demokratinio turinio.

"Lietuviybė", kuri išreiškia reakcingas idėjas, kuri yra imperialistinių sluoksnių įrankis socia-

listinei Lietuvai ir apskritai socializmui šmeižti, antikomunizmo ideologijai platinti, - svetima Lietuvos darbo žmonėms. Lietuvoje vertinami tik demokratiški, humaniški lietuviybės išeivijoje elementai, kurie nėra atitrūkę nuo pažangių idėjų, nuo darbo žmonių kovos už socialinį teisingumą, taiką, kurie gali prisidėti, skelbiant užsienyje tiesos žodį apie lietuvių tautos ekonominę, kultūrinę, politinę gyvenimą, demaskuojant antikomunistų šmeižtus prieš Tarybų Sąjungą.

Iškyla ir kitas klausimas — kur pasuks nutautėjantys lietuvių emigrantų vaikai? Su kokiomis gyvenamojo krašto politinėmis jėgomis - demokratinėmis, pažangiomis ar reakcingomis — jie eis?

Buržuazinių emigrantų spaudoje aptinkame nusiskundimą, kad nemaža dalis lietuvių kilmės jaunuolių simpatizuoja pažangiomis, demokratinėmis idėjomis. Reakcingieji, antitarybiniai emigracijos sluoksniai stengiasi neutralizuoti pažangias jaunimo pažiūras, pateikdami jiems iškraipytus faktus apie socializmo šalis, ypač apie TSRS tautų gyvenimą. Kadangi didelė dalis emigracijos jaunuolių jau sunkiai skaito lietuviškai, reaccionieriai savo falsifikacijas stengiasi pateikti angliškai.

Antitarybinių mitų kūrimu, TSKP nacionalinės politikos ir nacionaliniu santykių Tarybų Sąjungoje falsifikavimu, buržuazinių nacionalistinių idėjųkščių propaganda daugiausia užsiimnėja užsienyje tie lietuvių, latvių, estų kilmės žmonės, kuriems mažiausiai rūpi šių tautų interesai. Šie žmonės dažniausiai dirba JAV bei kitų kapitalistinių šalių ideologinėse įstaigose ir vykdo reakcingųjų imperialistinių grupių užsakymus.

Vienas tokių lietuviškos kilmės "sovetologų", pasižymėjęs tarybinės tikrovės ir ypač nacionalinių santykių Tarybų šalyje falsifikavimu, V. S. Vardys buržuazinių emigrantų spaudoje prisipažįsta: . . .mes visi priklausome nelietuviškai ekonominei ir socialinei sistemai, kurioje patenkame materialinius ir kitus reikalus, kur reikalinga dirbti grynai žmogiškiems poreikiams patenkinti. . ." Panašaus tipo žmonių "savokinis žodynas nelietuviškas", jų "studijinės ar tyrinėjimo formos taip pat neturi nieko bendro, aplamai pasakius, nei su Lietuva, nei su lietuviybe".

Taigi lietuviybės reikalai aršiausiems nacionalistinės krypties "sovetologams" rūpi tik tiek, kiek jie padeda tenkinti "materialinius ir kitus poreikius" arba, kaip rašė vienas antitarybinis

emigrantų leidinys, "išsilaikyti savo darbovietėse". Antitarybiškumas tapo šių žmonių verslu. Jie nepuoselėja iliuzijų dėl lietuviškos kultūros kūrimo emigracijoje, laikydami tai tuščiu reikalu, nes, esą, išnyko visos emigracijos, išnyks ir lietuviškoji. Tad verčiau orientuotis į angliškuosius leidinius ir su jų pagalba varyti antitarybinį ideologinį biznį.

Antikomunistiniams tikslams vis labiau tar nauja 1968 m. įsteigta "Asociacija baltų tyrimams plėtoti" (AABS- "Association for the Advancement of Baltic Studies"), kurios veikloje, greta JAV, VFR "sovetologų", aktyviai reiškiasi ir lietuvių, latvių ir estų kilmės antitarybininkai. Šios "Asociacijos" leidiniuose paskelbti straipsniai apie "mini nacijas", tarybinių respublikų politinę santvarką, nacionalinius santykius, religijos padėtį Tarybų Sąjungoje ir pan. yra pagrįsti falsifikuotais faktais ir sklidini antitarybiškumo. Prie antitarybinių organizacijų 1970 m. prisidėjo dar vienos "studijos" iškaba — Baltistikos institutas ("Baltiska Institutet") Stokholme, aplink kurį telkiasi Baltijos jūros baseino socialistinių kraštų emigrantai, taip pat VFR, Švedijos, Anglijos, JAV antikomunistiniai ideologai.

Panašaus tipo antitarybinės organizacijos į savo veiklą stengiasi įtraukti ir tuos iš Pabaltijo tarybinių respublikų kilusius mokslininkus, kurių tyrimai baltistikos srityje nesusiję su politi-

ka. Tokių mokslininkų darbai, paskelbti "Asociacijos" leidiniuose, gali kartais sudaryti įspūdį apie šių leidinių "objektyvumą", "moksliškumą", ko labiausiai ir siekia antikomunistai.

Lietuvių kilmės mokslininkų, teigiančių, jog jie nesikiša į politiką, bendradarbiavimas antitarybiniuose leidiniuose, kuriuos finansuoja ideologiniai imperializmo centrai, suinteresuoti gadinti santykius su Tarybų Sąjunga, gali sukelti abejonę jų noro bendrauti su socialistine Lietuva nuoširdumu. Sąžiningam mokslininkui negali daryti garbės tai, kad jo tyrinėjimų rezultatai skelbiami greta "sovetologų" falsifikacijų.

"Sovetologai" vis labiau nepopuliarūs. Tai pripažįsta ir JAV buržuazinė spauda. Neseniai laikraštis "New York Times" pavadino "sovetologus" "išmiršančiais gyvūnais", kuriems besikeičiantis tarptautinis klimatas nepalankus. Prisitaikydami prie sąlygų, šie "išmirštantys gyvūnai" savo įstaigų tikrąsias iškabas mėgina pridengti neutralumo, moksliškumo užuolaidėmis. Šiai priedangai mėginama panaudoti ir kai kuriuos lietuvių kilmės mokslininkus.

Vystantis lietuviybės medis emigracijoje gali žaliuoti tik palaistytas lietuviškos dirvos sultimis. Tie emigracijos sluoksniai, kurie savo neprotinga veikla kliudo gimtosios žemės sultimis palaistyti šio medžio šaknis, spartina lietuviškų tautinių savitumų nykimą išeivijoje.

SOFIJA EIDIMTAITE

Sugrįžimo rytas

Sniego malūnas sukas, sukas,
Ir džiaugsmas krinta man į delną.
Dar žiburius užkloja pilkas ūkas . . .
Peronas traukinį sutikt ateina . . .

Balta tyla suskamba mano žingsnis,
Kiekvieną medį išbučiuot norėtum . . .
Kurčiai vagonų ratai trinksi,
Lyg jie per audrą šėlstančią riedėtų.

Kapoja beržų rykštės purų
Niekuo nekaltą sausio veida,
Baltom žiedadulkėm aplipęs
Ilsėtis suolas man neleidžia.

Jau grindiny šešėliai ryškūs,
Šlavėjai skuba. Aušta.
Papurę saulės garbanos ištykšta
Į mano sugrįžimo džiaugsmą.

MARIJA AINIENĖ

Sakiau

Sakiau, kad jau neisiu į mišką
Ir pievoj neskinsiu gėlių,
Bet rasos sidabro nutiško —
Po jas nebraidyti negaliu.

Sakiau, kad prie jūros jau neisiu,
Jos skundų klausytis gailių,
Sirdis tik nenuorama baisiai —
Ir jai prieštaraut negaliu.

Daugiau jau dainų nedainuosiu,
Sakiau jau taip sau vienąkart
Bet girdis šlamėjimas uosiu,
Ir vėlei jiems noris pritart.

Kai plaukus nubalins man laikas,
Pridengsiu juos lapais žaliais.
Ir gaudysiu drugį lyg vaikas, —
O kas gi man šito neleis!

PRISIMINIMAI APIE PROF. J. JODELĘ

[Gimimo 100 metų sukakčiai]

PROF. J. PETRAITIS

Pranas Jodelė gimė 1875 metais Rokiškio rajone. Baigė Charkovo veterinarijos institutą, Maskvos universitetą ir Kijevo politechnikos institutą. 1906-1912 m. m. profesoriavo Kijevo politechnikos institute; tobulinosi Vokietijoje ir Šveicarijoje. 1912 metais grįžo Lietuvon ir tyrinėjo Lietuvoje cemento gamybai išteklius.

Profesoriai Avizonis, Biržiška, Čepinskis, Česnys, Jodelė, Leonas, Riomeris, Šimkus ir kiti išdirbo Vytauto Didžiojo Universiteto statutą (kurį priėmė Lietuvos Steigiamasis seimas), įsteigė ir organizavo tą universitetą. Universitetas turėjo autonomiją; rektorius ir prorektorai iš ordinarinių profesorių tarpo buvo renkami Profesorių tarybos - kiekvienas iš kito fakulteto. Fakultetų dekanai buvo renkami fakultetinių tarybų iš ordinarinių profesorių tarpo. Be rektoriaus leidimo uniformotas policininkas neturėjo teisės įeiti į Universitetą.

Prof. Pr. Jodelę pažinau, klausydamas jo paskaitas Vytauto Didžiojo Universitete 1922-1924 ir 1928-1933 m. m. Jis dėstė mineralogijos, geologijos ir statybinių medžiagų kursą. Skaitė paskaitas drauge Technikos ir Matematikos-gamtos fakultetų studentams. Jo paskaitos buvo giliai mokslinės, tampa surištos su gamyba ir labai įdomios. Ypatingas dėmesys buvo kreipiamas praktikos darbams. Geologijos kabinete buvo įvairių metalų, mineralų, uolienu nuotrupų pavyzdžiai, iš kurių studentai privalėjo išmokti atskirti vieną nuo kitų. Per egzaminą prof. Pr. Jodelė atsinešdavo daugybę pavyzdžių ir visų pirma kiekvienam, laikančiam egzaminą studentui, parodydavo kelis pavyzdžius. Neatpažinęs pavyzdžių, egzaminu neišlaikydavo.

Kartą Vytauto Didžiojo Universiteto studentų-socialistų ir "Varpininkų" draugijos organizavo pažangiųjų studentų demonstraciją-eiseną gatvėmis. Demonstrantai sutiko priešais einančius gatve: buvusį II Rusijos Valstybės Dūmos socialdemokratų francijos deputatą - Radviliškio valsčiaus Žiuronų kaimo ūkininką A. Povylių ir Tautininkų partijos šulą - "tautiškos vyriausybės" ministerį S. Šilingą. Senis A. Povylius buvo stambus, podrūtis, žilas, apsirengęs namie austu šventadienišku pilku čerkasiniu kostiumu, priminė prieškarinės Lietuvos pasiturintį ūkininką. Smulkaus, plono, lieso St. Šilingo

pusiau pražilusį ruda barzdelė, kumpa nosis, nuožulni kakta priminė Rokiškio rudbarzdį skarmalų supirkėją Iciką Peisachovičių, bet nepanešėjo į ministerį. Tik gerai pasiūtas iš brangios medžiagos kostiumas liudyjo esant jį aristokratu.

Negalėdami praeiti pirmyn per demonstrantų eiles, A. Povylius ir S. Šilingas pasuko atgal, tikėdamiesi pirmu skersgatviu mauti į šalį, ir atsidūrė priešais demonstruojančius studentus. Bet čia kelią pastojė policija. . .

— Išsiskirstyti! . . . sušuko policijos viršininkas Bajorynas. Metęs žvilgsnį į pirmąsias eiles, ponas viršininkas pamatė S. Šilingą ir A. Povylių.

— O tau, žydpalaiki-parcha, ko šia reikia?" - viršininkas piktai paklausė S. Šilingą ir drožė "bananu" jam per petį. - "O tu eik karvių melžti!" - surinko viršininkas A. Povyliui, kirsdamas "bananu".

S. Šilingas ir A. Povylius, pamatę, kad su policija ne juokai, spruko į artimiausią kiemą. A. Povylius buvo patenkintas, gavęs "bananu" per petį. Po to jis sakydavo:

— "Mane mušė visų buvusių Lietuvoje valdžių policija ir milicija. Iki šiol nemušė tik generoliškos - "tautiškos" valdžios policija. Dabar ir ji papildė tą spragą".

Policija areštavo kelius studentus. Eisena pasuko link Universiteto. Kad studentai nesueitų į Universitetą, keli policininkai sustojo prie Universiteto durų, bet studentai įstūmė tuos policininkus į Universitetą, nuginklavo, patalpino tualete ir pastatė sargybą. Policijos viršininkas kreipėsi į rektorių, prašydamas leisti policijai įeiti į Universitetą paliausuoti studentų suimtų ir nuginkluotų policininkų. Einantis rektoriaus pareigas profesorius Pr. Jodelė atmetė policijos prašymą. Policija pagrasino, kad areštuoti studentai bus teisiami. Studentai atsakė turį įkaitus - policininkus, kuriuos teis pagal savo įstatymus ir pasiūlė policijai paliaubas sekančiomis sąlygomis: 1) policija tuoju paleidžia areštuotus studentus, apleidžia Kauno gatves ir grįžta į savo buveines; 2) patikrinę, kad policija įvykdė minėtas sąlygas, studentai paleidžia įkaitus ir gražina jiems ginklus. Policijos viršininkas atsakė, kad be vyriausybės leidimo tų sąlygų jis negalys priimti ir pažadėjo atsakyti ryt dieną. Tuomet studentai paprašė prof. R. Jodelę leisti jiems pasilikti Universitete iki ryt dienos. Prof. Pr. Jodelė atsakė:

— "Universitete su Jumis lieku ir aš. . ."

Tą profesoriaus pareiškimą entuziastingai sutiko studentai. . .

Vienas iš ryžtingiausių spaudos platintojų

Siemet sukanka šimtas metų, kai Šakių apskrities, Barzdų valsčiaus, Girulių kaimo valstiečiai Baltūsiai susilaukė sūnaus, kurį pavadino Motiejumi. Džiaugėsi tėvai, kad vaikas sveikas, gražiai žaidžia, viskuo domisi. Kiek paaugęs, mėgdavo klausyti tėvų ir kaimynų pokalbių, bet nesuprato, kaip galima kovoti be ginklų, apie ką žmonės kalbėjo. Tik vėliau, mokydamasis pradinėje mokykloje, iš draudžiamos literatūros suvokė, kaip tai daroma.

Laikas bėgo. Motiejukas baigė pradinę mokyklą. Jau žinojo pas ką galima gauti užsienyje leidžiamų lietuviškų laikraščių. Tuos žmones labai gerbė. Sulaukęs 16 metų, nutarė pats eiti jų keliu. Kai apie tai užsimenė metais už save vyresniam Juozui Rimšai, dirbančiam Gižuose (Vilkaviškio apskritis) knygrišiu, tas pasakė:

— Ar užteks tau, berneli, ryžto, ar pajėgsi įveikti visus spaudos platintojo sunkumus? Juk tai rizikingas darbas!

Motiejui atsakius, kad viskam yra pasirengęs, Juozas Rimša pažadėjo jam padėti. Iš pradžių parodė, kas ima šiuos laikraščius Pilviškių apylinkėje. Netrukus abudu slaptai nuvyko į Vokietiją, iš kur laimingai grįžo su nauja spaudos siunta. Po to Motiejus Baltūsis dažnai vienas nešė į Tilžę, o vėliau į Bitėnus gydytojų Stasio Matulaičio, Kazio Griniaus ir Juozo Bagdono rankraščius, o iš ten per sieną į Lietuvą gabeno išspausdintus laikraščius, kuriuos platino Šakių ir Vilkaviškio apskrityse. Pagaliau ir pats ėmė bendradarbiauti "Ūkininke" ir "Lietuvos darbininke", rašinėdamas žinutes iš savo apylinkių.

Patiko žmonėms "Ūkininkas", kad kritikuoja caro valdžios politiką Lietuvoje, klerikalinį abskurantizmą, įvairias ūkio bei buitines negeroves. Darbininkai labiau domėjosi "Lietuvos darbininku", kuris rašė apie sunkų proletariato gyvenimą, 1896—1897 metų Peterburgo darbininkų streikus, Lietuvos darbininkų paramą streikuojantiems, priešingai nusiteikusių darbo žmonių suėmimus, politinių kalinių ištrėmimus ir kitą.

Nelegalių laikraščių padrašintas, 1895 metais M. Baltūsis su kitais jaunuoliais naktį slapta iškabino Pilviškių apylinkės kaimų lietuviškus pavadinimus. Kitais metais jis platina ne tik laikraščius, bet ir prieš caro patvaldystę nukreiptus atsišaukimus.

1899 metais caro žandarai jį suėmė ir uždarė į Kalvarijos kalėjimą. Ten Motiejus susitiko su pirmuoju knygnešystės mokytoju Juozu Rimša ir kitais spausdinto žodžio platintojais. Sėdėdami kalėjime šie vyrai nepalūžo, aptarė, kaip toliau darbuotis.

Išėjęs iš kalėjimo, Motiejus Baltūsis nusprendė pakeisti savo gyvenamąją vietą. Juozo Rimšos kiek pamokytas knygrišystės, 1900 metais vyksta į Vilnių ir pradeda verstis knygų rišimu, drauge slaptai darbuojasi Lietuvos socialdemokratų partijoje (LSDP), po senovės iš Vokietijos pasienio gabena draudžiamą literatūrą. Vilniuje pats padirba sau reikalingus baldus, kurių kiekviename buvo kokias nors slapta vieta slėpti draudžiamus raštus.

1901-1902 metais be kitos nelegalios literatūros Motiejus Baltūsis iš Vilkaviškio apskrities į Vilnių gabeno užsienyje leidžiamą Lenino "Iskra". 1902 metų pabaigoje Vilniaus geležinkelio stotyje jį žandarai sulaukė su dideliu transportu draudžiamų raštų, už ką buvo nuteistas trejus metus kalėti. Atlikęs bausmę, dirbo LSDP pagrindinėje spaustuvėlėje, toliau platino nelegalią spaudą.

1906 m. balandyje vėl gresė pavojus. M. Baltūsis su kitais pagrindininkais, pajutę, kad įtartini žmonės juos seka, pro slapta išėjimą išnešė LSDP spaustuvėlės reikmenis ir patys pasislėpė. Po poros valandų išiveržė į tą patalpą žandarai nieko įtartino nerado. Vis dėlto Motiejų Baltušį surado ir už socialistinę veiklą suima. 1911 m. jis išstremiamas į Irkutsko guberniją.

Ten kirto miškus, skaldė akmenis, kasė griovius, pergyveno sunkiausius laikus. Daug patyrė negandų, bet savo įsitikinimų neišsivadėjo. Buvo tikras, kad idėja, už kurią kovojo, laimės. Ir neapsiriko.

Kiek buvo džiaugsmo, kai darbo žmonės patys pradėjo valdyti savo šalį, tačiau kol reikalai susitvarkė dar praėjo kiek laiko. Iš tremties grįžo 1923 metais ne į tėviškę, o į Maskvą. Galėjo pradėti naują gyvenimą, kuriam atidavė tiek jėgų, bet jau buvo prarasša sveikata, o ilga ir sunki kelionė dar labiau ją pasunkino. Tais pačiais metais Motiejus Baltūsis susirgo šiltine ir mirė.

Jo brolis Jurgis taip pat buvo spaudos draudimo laikų knygnešys, ne kartą suimamas, tardomas, kalinamas galiausiai išstremiamas į Sibirą. Ir jis galėjo grįžti iš tremties, bet nepanorėjo gyventi buržuazijos valdomoje Lietuvoje. Pasiliko visam laikui atšiauriame krašte.

VANDALINAS JUNEVIČIUS

**VAIZDELIS IŠ POLITINIŲ KALINIŲ
GYVENIMO SMETONINĖJE LIETUVOJE**

ONUTĖ

A. LIEPSNONIS

Pavasaris. Argi? Ir jis pro grotų miškely pažiūrėjo į dangų. Tačiau joks paukštis neskraidė. Netiesė į saulėtą erdvę giesmės sidabrinio tilto. Kieme vos žiūrėjo žolę. Toji gležna — pro akmenis aukštyn kėlė žalią galvą. Tėviškėje jam prie lango šlamėdavo klevas. O čia, jei pasigirsta garsas, dundesys, — tai tik grandinių. Kieme kaustė išvaromus vyrus. Atsklisdavo piūklų šaiži muzika — kaliniai piovė malkas. Bet tai neguodė. Tik dar daugiau neramino, jaudino . . . Tačiau viskas žaibiškai pasikeitė — prie lango nusijuokė Onutė. Labai linksma. Apsidairė. Jam pro grotas iš užančio imetė gėles. Jis sušvito. Jis patosiškai šuktelėjo:

— Tai tu man atnešei pavasarį!

— O kaip neatnešiu, Praneli . . . Juo labiau, kad tau dar nepaskelbė pavasario pumpurai, lakštingalos.

Tas jos "Praneli" maloniai stuktėlėjo į širdį. Ir jau širdis — varpas — skambėte skamba šviesiausiai jausmais, akordais. Net žado neteko. Patylėjęs prabilo:

— Tai iš kur? Tavo darželį seniai sumindžiojo. Sutrypė.

— Į klumpę pripyliau juodžemio. Palovėje išauginau — juokėsi Onutė.

— Netikiu . . .

— Netiki? Gerai, — ir ji dar linksmiau šyptelėjo: — Išmaldavau . . .

— Iš ko?

— Iš šlavėjos! Ją išleidžia į gatvę be sargybinio. Už vartų — gėlių pūga.

— Save nuskriaudei.

— Kuo?

— Geradarei davinį atidavei. Gal net keletos dienų.

— Badu nemirsiu! — Staiga paklausė:

— Buvai kieme?

— Ne.

— Ten gėles pamatysi.

— Pasodinai?

— Pasodinau.

— Išmaldautos?

— Su visu krūmeliu.

— Išraus.

— Protestuoti! Net bado streiku!

— Ką tu! — Gailėk savęs. Dar labiau pabalsi. Motina išsigąs.

Ji pastovėjo. Ir nubėgo. Pirmą kartą kamera jam trenkė alyvų kvapu. Net deklamavo: pavasaris, pavasaris! Bet neilgai džiaugėsi. Pro vilkelį pastebėjo raktininkas. Gėles konfiskavo. Sutrypė. Išbarė: "Jos ne tamstai žydi!" Rytą pasidomėjo Onutė:

— Neatėmė?

— Ne, — sumelavo Pranas Liūnaitis, nenorėdamas skaudinti geraširdės. Dėl tokio konflikto susijaudino daugiau, negu arešto dieną. Jam atrodė: ne tik ji ižeidė, bet ir Onutė. Naktį neužmigo. Galvojo: "Bijo gėlių. Tartum jos kaip bomba išsprogdins kalėjimą". Stebėjosi! Onutė moka jam gera būti ir už grotų. Mąstė: "Jei kartu gyventume, turbūt ir į dangų iškeltų" . . . Ak, kad bent valandėlę ji, išleistų į žydinčią pievą — grįžtų su rūtomis, su mėtomis, su rožėmis. Jomis nuo galvos ligi kojų apibertų Onutė. Taip jis mąstė tamsiame kamputyje, sėdėdamas ant narų krašto. Netikėtai iš kiemo ataidėjo pančių žvangėjimas — kalinį varė į fašistinį teismą. Ir jo šviesioji ekstazė subyrėjo į šipulius. Nepriėjo ir Onutė. Kitą dieną irgi. Trečią taip pat. O kai vėl ją pamatė, jis tarė:

— Kodėl taip šviesu?

— Saulėtas rytas.

O jis nusijuokė:

— Tu čia pat! — Ir dar labiau sušvito. — Pridūrė: — Netrukus grįši pas motinėlą.

— Būtų žymiai šauniau, jei kartu. Be tavęs neiprasiu laisvėje . . . — tarė ji švelniai. Jis pagalvojo: "Onutė tik užantyje nešioti!" Deja, grotos neleido ir arčiau prisiglausti. Na ir čia pat bent keli vyrai stovėjo už nugaros. Negi bučiuosis prie liudininkų! Vienui vieną jį prie lango pamatė tik kitą rytą. Kaliniai miegojo. Jis irgi. Onutė trenktelėjo klumpėmis į grotas. Muzika Praną Liūnaitį pažadino. Pribėgo. Apkabino kalinę pro virbus. Ji paglostė jo šviesią galvą. Pabučiavo į lūpas. Abu stovėjo laimingi. Bet juos staiga išskyrė koridoriuje šaiziai suaidėjęs švilpukas. Artėjo rytinis patikrinimas. Onutė nubėgo. Jis atsistojęs prie rikiuotės. Dabar jam vienintelė paguoda — nuo šulinio kartkartėmis Onutė sutaukšėdavo savo būgnais — medinėmis lakierkomis. Jis nuo lango pasitraukdavo tik kada, kai kieme tesigirdėjo vien svetimi sunkūs kaip akmenys žingsniai.

Jis stebėjosi: ji paprasta, bet kai prašneka, tai jos žodžius nors posman dėk. Kartą tarė:

— Onute, tu lyrike gimei. Tik eilėraščių nerašai.

— Nesugebu.
 — Pamėgink. Kiti nusvers.
 — Ji susimąstė: — Aš seniai pasmerktųjų namuose. Įsitikinau: kalėjimas ne vieną talentą sutrypė. O gal ir būsimą Gorkį ar Jeseniną . . .
 — Taip, sutrypė . . .
 — Vienoji mane labai sužavėjo kūriniais. Bet ji eilėraščių nedrįsdavo draugėms perskaityti.
 — Kas ji?
 — Kumetė.
 — Kaip rašė?
 — Beveik be kablelių. Bet nemažiau lyriškai, negu liaudies dainos.
 — Skaitei?
 — Po to, kai autorė mirė.
 — Mirė?!
 — Nuo smegenų uždegimo. Iš pradžių apšau-

kė simuliante. Paskui — gaisras. Degte sudegė.
 — Kur radai jos eilėraščius?
 — Į milinę įsiūtus.
 — Žavūs?
 — Parašė kaip poetė. Gal kada nors ji prilygtų ir Puškinui.
 — O kur tas jos tomelis?
 — Per kratą atėmė.
 — Atėmė?! — Jis virptelėjo: Tau perdavė?
 — Eidama ligoninėn pasikeitė su manim miline. Pašnibždėjo: "Įsiuvau į pamušalą. Mirštu. Bet gal mano posmai gyvens. Persiųsk į pogrindį . . ."
 — Ji jauna?
 — Kalėjime žilagalvių revoliucionierių beveik nesutikau. Į ugnį šoka jaunieji. Žvalūs, energingi. Va ir ji buvo pumpuras . . .

NAUJAI POEZIJOS KNYGAI IŠĖJUS

Po dviejų metų Albinas Žukauskas — poetas, prozaikas, vertėjas, Lietuvos TSR ir Baltarusijos TSR nusipelnęs veikėjas, tikriausiai, paminės auksinį jubiliejų: sukaks 50 metų, kai jis pradėjo spausdinti savo eilėraščius. Per netrumpą kūrybinį laikotarpį išleido apsakymų knygas "Žemė plaukia į pietus", "Ataburdiškių Venera", "Geri akmenys", nemažai parašė vaikams, tačiau bene geriausiai žinomas iš poezijos knygų — "Laikas ir žmonės", "Mūsų frontas", "Ilgosios varsnos", "Sunkus džiaugsmas", "Atodangos", "Sangražos".

Neseniai Tarybų Lietuvos skaitytojai gavo jo naujausią poezijos knygą "Atabradai".

Čia pateikiame porą eilėraščių iš šios Albino Žukausko knygos.

Redakcija

MES UŽDAINUOSIM

Tai kad uždainuotų, rudenio linus beraudama,
 Mano žilagalvė mylima mama,
 Kad laukai beribiai, platūs,
 Kad linai ilgūnai tankūs, statūs.

Tai kad uždainuotų, sėdamas didžiulius barus,
 Mano tėvas, kad arimas toks riebus, purus,
 Kad nereikia rankų išmaitinti sėjant,
 Kad nereikia arklio užvaryti apakėjant.

Neišeis jau tėvas ir mama į niukstančias dirvas,
 Tai išeisiu į platybes, uždainuosiu aš
 Apie laimę, gerą džiaugsmą, gražų gėrį,
 Kad kolūky varpos tarsis auksas žėri.

Uždainuosime visi, jauni, seni ir vidutiniai,
 Kad taip laisva ir platu krūtinei.

MANAU, KAD . . .

Manau, kad, gerai paieškojus,
 Galima buvo surasti
 Dvigeleztį su yla,
 Geriausią pasauly lenktinį peiliuką,
 Kurį 1920 metais,
 Grybaudamas Totoraraistyje,
 Pamečiau, —
 Tai būtų būta mažiau gailėsčio.

Manau, kad, gerai pasistengus,
 Galima buvo susigrąžinti tą pirmąją,
 Geriausią pasaulyje meilę,
 Kurią per paikumą tada praradau
 Ir nebandžiau atgauti —
 Tai būtų būta mažiau sielvarto . . .

Manau, kad, gerai pasirūpinus,
 Galima buvo iškelti iš dugno
 Geriausius mano laivus,
 Kurie iki vieno nugrimzdo į gelmenis,
 Dar nepradėjus statyti, —
 Tai būtų buvę mažiau nustota.

Manau, kad, gerai panorėjus,
 Galima būtų dar ir dabar prisišaukti viltį,
 Kuri senokai nuo manęs pabėgo, —
 Manau, kad, parodžius iniciatyvos,
 Galima būtų iš naujo sutelkti
 Būrį klastingų ištikimiausių priešų
 Į vietą tų,
 Kuriems buvo lemta be laiko išmirti, —
 Tai būtų mažiau nuobodžios kasdienybės.

A. KAZLAUSKAS

Istorijos mokslų kandidatas

KNYGA APIE ANTANĄ BIMBĄ

Ilgametė Antano Bimbos visuomeninė politinė veikla, reikšmingi mokslo veikalai, kovinga publicistika išgarsino jį kaip įžymią JAV darbininkų klasės revoliucinę asmenybę.

Nors apie A. Bimbą įvairiomis progomis daug rašyta, jo vardas plačiai žinomas, tačiau išsamnio veikalų apie jo daugiašakę veiklą iki šiol neturėjome. Bronius Raguotis, daugelį metų kaupęs faktinę medžiagą, turėjęs progos asmeniškai bendrauti su JAV lietuvių darbininkų judėjimo veikėjais, palaikęs kuo glaudžiausius kontaktus su A. Bimba, savo monografijoje siekia „chronologiškai nužymėti jo biografijos, veiklos ir kūrybos pagrindinius bruožus, stengdamasis labiau išryškinti ryšius su gimtuoju kraštu“.

Pirmajame („Vaikystės ir jaunystės dienos“) ir trečiajame („Lietuvių kultūros istorijos baruose“) skyriuose glaustai apžvelgiama A. Bimbos gyvenimo metai Lietuvoje, apibūdinama jo pažiūros kultūros palikimo klausimais, aiškina klasinio principo taikymas, istorinės tiesos nustatymas kultūriniam palikimui ir jo istoriniuose sociologiniuose darbuose. Pagrindinis, svarbiausias yra antrasis skyrius („Jungtinėse Amerikos Valstijose“). Šiame skyriuje autorius apžvelgia A. Bimbos visuomeninę veiklą, nagrinėja jo žurnalistinį ir spaudos redagavimo darbą, apibūdina mokslinę veiklą.

A. Bimba — valstiečio sūnus. Atvyko į JAV iš Aukštaitijos, gražių Rokiškio apylinkių, dar 1913 m. Kaip jis pats teigia, vos „įkėlus koją į Amerikos žemę, ir dienos nebuvo be darbo, rūpesčių, atsakomybės“. A. Bimbos 1915 m. tapo socialistu.

Tolesnis jo idėjinis brendimas yra susijęs su studijomis Valparaiso universitete. Prisiminęs tuos laikus, A. Bimba rašė: „Marksizmo mokslu savo protą pradėjau rimtai ginkluoti Spalio revoliucijos poveikyje... Vienas iš pačių pirmutinių marksizmo veikalų buvo „Kapitalas“. . . Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos poveikyje JAV plito domėjimasis socializmo idėjomis. 1918 m. pabaigoje Gary, Indiana, Valparaiso apylinkėse, lietuvių darbininkų mitinge A. Bimba už socializmo propagavimą ir imperialistinio karo kritiką buvo suimtas ir įkalintas. Tai buvo pirmas, bet ne paskutinis A.

Bimbos, kaip jis pats sako, „susikirtimas su reakcija“. Studijų metais prasidėjo ir A. Bimbos literatūrinė veikla.

Politisinis A. Bimbos veikimas formavosi ir vystėsi, palaikant betarpiškus ryšius su įvairia-taučio JAV proletariato klasine kova, bendradarbiaujant su revoliucinio judėjimo vadovais. Nuo 1923 m. jo politinė veikla buvo glaudžiai susijusi su Lietuvių komunistų sekcija, jos Centro biuru, kuris vadovavo lietuvių darbininkų klasei kovai. Nuo 1922 m. A. Bimba buvo išrinktas masinės visuomeninės politinės organizacijos — Lietuvių literatūros draugijos (LLD), įsikūrusios dar 1915 m., centro komiteto nariu. Trečio — ketvirto dešimtmečio riboje jai priklausė apie 6 tūkstančius narių. Tokio pobūdžio organizacijos neturėjo jokios JAV tautinės grupės darbininkai. Galime priminti: tarp pirmojo ir antrojo pasaulinių karų, pačių amerikiečių lietuviu duomenimis, Jungtinėse Valstijose buvo apie 300 tūkstančių lietuvių darbininkų.

Monografijoje pabrėžiama, kad labai svarbia A. Bimbos visuomeninio politinio darbo sritim visuomet buvo ir tebėra žurnalistinė veikla, pažangiųjų leidinių redagavimas.

Dar 1919 m. Brooklyn, New York redagavo lietuvių siuvėjų laikraštį „Darbas“, vėliau — nelegalius komunistinius „Kovą“ (1920—1922) ir „Komunistą“ (1920—1923). 1922 m., kilus angliakasių streikui, A. Bimba nuvyko į Pensylvanijos kasyklų rajoną, kur redagavo streikuojantiems angliakasiams (jų tarpe buvo keliasdešimt tūkstančių lietuvių) skirtą laikraštį „Miner's voice“ („Angliakasių balsas“).

Nuo 1923 m. iki šių dienų, su trumpa dvejų metų pertrauka, A. Bimbos žurnalistinis likimas susijęs su „Laisve“, kurioje paskelbta tūkstančiai jo straipsnių. Nuo 1936 m. iki šiol jis dar redaguoja tuomet pradėtą leisti LLD organą — žurnalą „Šviesa“.

B. Raguočio knygoje apžvelgiamos A. Bimbos pažiūros į spaudą, į spaudos darbuotojo moralinius ir socialinius principus, kalbama apie spaudos reikšmę JAV sąlygomis.

Aktyvios visuomeninės politinės veiklos, kasdieninio žurnalistinio darbo sąlygomis A. Bimba sugebėjo atsидėti ir moksliniam darbui. Kaip nurodoma monografijoje, jis paruošė ir išleido

daugiau kaip dvidešimt marksizmo populiarinimo, istorijos ir sociologijos veikalų, nagrinėjančių JAV darbininkų klasės istoriją, klasių kovą Amerikoje ir Lietuvoje, Tarybų Lietuvos vystymąsi. Ypač vertingi jo veikalai, skirti JAV darbininkų klasės istorijai nagrinėti.

1925 m. LLD išleido kapitalinį veikalą "Istorija klasių kovos Amerikoje", kuris susilaukė trijų leidimų anglų kalba, o 1939 m. buvo išspausdintas rusų kalba Maskvoje. Trečiajame — ketvirtajame dešimtmetyje JAV komunistai šia knyga plačiai naudojosi savišvietai.

A. Bimbą galima vadinti ir Tarybų Lietuvos biografu: dar 1940 m. jis pirmasis parašė knygą apie Tarybų valdžios atkūrimą Lietuvoje ("Naujoji Lietuva faktų ir dokumentų šviesoje"). Jis tris kartus lankėsi Tarybų Lietuvoje.

Už mokslo veikalus, ilgametį žurnalistinį darbą A. Bimbai yra suteikti Vilniaus V. Kapsuko universiteto istorijos garbės daktaro ir Lietuvos TSR nusipelnusio žurnalisto garbės vardai.

Antrojo pasaulinio karo metais A. Bimba ne tik plunksna ir žodžiu kovojo prieš hitlerinį fašizmą. Pažangieji lietuviai, jų organizacijos aktyviai talkininkavo 1941 m. įkurtam Nacionaliniam komitetui medicininei pagalbai Tarybų Sąjungai teikti, pirko vadinamuosius "karo kuponus", išleistus kovos prieš hitlerinę Vokie-

tiją tikslams. A. Bimba pirmininkavo įsikūrusiam "Lietuvai pagalbos telkimo komitetui", kuris per neilgą savo veiklos laikotarpį (1943-1947) nusiuntė per Atlantą siautų daugiau kaip už 200 tūkstančių dolerių.

Knygoje rasime įdomių faktų apie tai, kokius sunkumus A. Bimba, lietuvių pažangiosios organizacijos pergyveno "šaltojo karo" laikotarpiu, kuris prasidėjo penktojo dešimtmečio pabaigoje. Reakcionieriai, federalinė valdžia reikalavo A. Bimbą deportuoti, jam vėl buvo iškelta byla, ketinta uždaryti "Šviesą". A. Bimba, jo kovos draugai nors ir patyrė sunkumų, bet ir toliau tęsė kovą prieš imperialistinę reakciją, už demokratiją prieš karą, už tautų bendravimą.

Monografijoje didelis dėmesys skiriamas išeivijos ir gimtinės kultūriniam bendradarbiavimui. Autorius sugebėjo pasekti ir išskirti šio proceso etapus.

Knygoje JAV pažangiųjų lietuvių visuomeninio veikimo fone įtikinamai ir moksliskai argumentuotai atskleidžiamas A. Bimbos, kaip istorines asmenybės, vaidmuo šiame procese. Ji turi ne tik mokslinę ir pažintinę reikšmę. Šio veikalo išleidimas — pagarbos tauriai asmenybei, nuosekliam marksistui, kovotojui, paprastam žmogui, koks yra A. Bimba, išraiška. Ja pagerbiami visi JAV pažangieji lietuviai.

BENJAMINAS VASILIAUSKAS

Sužeisti beržai

Beržai jau šitiek metų šlama
ties užakėtais apkasais,
jie mena vasarą neramią
su kulų švilpesiu kadais . . .
Į baltą liemenį įsmigę
rūdyti niekad nenustos,
nebent kažkas, bedirbant vygę,
išims kulkas tas iš lentos.
Nustebęs pavartys tarp pirštų
ir vėl iš naujo prisimins,
kaip sužeisti kareiviai miršta,
prie degančių beržų liemens . . .
Randėja medžių šakos kreivos:
— Jaunuoli, ar nepamiršai —
kai kovėsi beržas kaip kareivis,
kareiviai grumėsi kaip beržai?

Laiškai

Naktis.
Pušies šaka langinę plaka.
Suloja šunys nepiktai.
Vėlu. Tik draugo laiškas šneka,
nemiega laikrodis tiktai

Laiškai . . .
Seni draugai laiškais aplanko.
Skaitau — kalbuosi aš su jais,
o ant peties jaučiu vėl ranką,
kuri pavargti dar neleis.

Naktis.
Langai tamsa jau nusidažė.
Ilgai ant stalo lempa degs.
Apie draugystę seną, gražią
laiškai man pasaka paseks.

“Visa siela mylėjau gyvenimą, žmones . . .”

Rašytojas Antanas Venclova

Tarybų Lietuvos visuomenė iškilmingai paminėjo vieno žymiausių mūsų kultūros ir visuomenės veikėjų, Lietuvos TSR liaudies rašytojo Antano Venclovos (1906—1971) gimimo 70-ąsias metines.

Antanas Venclova lietuvių literatūrą praturtino reikšmingais poezijos ir prozos kūriniais, plačiai pasireiškė kaip kritikas, apybraižininkas, publicistas. Jo kūryboje ryškiai atsispindi svarbiausieji epochos klausimai, socializmą kuriančios lietuvių liaudies kelias.

1926 ir 1927 m. išleides pirmuosius eilėraščių rinkinius, A. Venclova vėliau atsidėjo prozai. Plačiai žinomi jo apsakymų rinkiniai “Beržai vėtroje”, “Naktis”, romanai “Draugystė”, “Gimimo diena”.

Nemaža metų dirbęs pedagoginį darbą, 1940 m. A. Venclova tampa pirmuoju Tarybų Lietuvos švietimo ministru. Karo metais aktyviai

dirbo literatūros ir visuomeninį darbą Maskvoje. Išleido apsakymų, apybraižų, eilėraščių rinkinius. Pats produktyviausias rašytojui buvo pokario laikotarpis ir ypač paskutiniai gyvenimo metai.

Jau 1945 m. išeina eilėraščių rinkinys “Obelis kur augalota”, 1946 m. apsakymų rinkinys “Medis ir jo atžalos”, vėliau “Apsakymai”, eilėraščių rinkiniai, kelionių apybraižos, romanas “Gimimo diena” (apdovanotas Respublikine premija), atsiminimų knygos “Pavasario upė” (1964), “Jaunystės atradimas” (1966), “Vidudienio vėtra” (1969) ir kt.

Paskutinis jo eilėraščių rinkinys pavadintas alegoriškai prasmingu “Vakarinės žvaigždės” (1971 m.) vardu, pasižymi poetinio žodžio šviežumu, puikia menine išraiška.

Akademiko K. Korsako žodžiais tariant, tik laikui bėgant “kaskart vis labiau pradės ryškėti, kokios svarbios išliekamos reikšmės kūrybinį turtą paliko mūsų literatūrai Antanas Venclova”.

Antanas Venclova mirė 1971 metais. Čia pateikiame mūsų žurnalo skaitytojams jo paties keletą pastabų apie rašytojo gyvenimo kelią.
Redakcija.

APIE GYVENIMĄ IR RAŠYTOJO DARBĄ

. . . Anksti išėjau iš namų, iš gausingos šeimos. Per didelį vargą patekęs į gimnaziją, beveik iš karto pakliuvau į naujų minčių ir idėjų sūkurį. Nemenką vaidmenį mano gyvenime suvaidino vyresnio už mane gimnazijos mokinio Pijaus Glovackio pirmosios ateizmo ir socializmo pamokos, kurias išgirdau dar būdamas antroje klasėje, ir draugystė su Kaziu Boruta bei Vytautu Montvila. Šie draugai, kaip ir aš, be galo mylėjo knygas. Juodu gimnazijos laikais jau rašė, ir jų pavyzdys skatino tą patį daryti ir mane. Didžioji Spalio revoliucijos šviesa, prasiškerbusi pro visus barjerus, kad ir neaiškiai, jau tuo metu pasiekė mano sielą, įkvėpdama geismą ieškoti svarbiausios mūsų epochos tiesos, nors jai galutinai surasti reikėjo dar daug laiko, kantrybės ir kovos su savimi ir su aplinka.

. . . Kaunas po Marijampolės pasirodė man tikras didmiestis. Čia man ir sekėsi, ir nesisekė. Kurį laiką buvau valdininku. Bet buvo laikas, kad, misdamas vien juoda duona ir nesaldintu

vandeniu, vaikščiojau po Kauną išbadėjęs, niekam nežinomas ir visai niekam nereikalingas. Tačiau šiame mieste man teko kalbėtis su Maironiu ir Būga. Siame mieste mano mokytojai buvo Krėvė ir Vaižgantas, Sruoga ir Mykolaitis. Čia man teko laimė, kurią aš įvertinau tik žymiai vėliau, — visam gyvenimui susidraugauti su Skabeika, Cvirka, Nėrim, su Šimkum ir Korsaku. Ši draugystė mano dvasinėje evoliucijoje suvaidino lemiamą vaidmenį. Kaune išėjo mano pirmosios knygos, dar nesubrendusia ranka parašytos. Kaune išėjo bendrų pastangų vaisius — „Trečias frontas“, kuris buvo pirmoji rimta mūsų literatūrinė mokykla. „Trečias frontas“ subūrė mus, to meto jaunuosius rašytojus, į tokį stiprų būrį, jog jis didele dalimi vėliau įėjo į tarybinę lietuvių literatūrą kaip jos branduolys.

... Rodosi, ne tiek man davė universitetas, kiek pats gyvenimas. Jame buvo sūnus ir posūniai, privilegijūtieji ir pavergtieji, buržuazija ir proletariatas. Jame buvo daug politinių srovių ir srovelių, bet svarbiausios iš jų — viešajame gyvenime fašizmas, o geriausių žmonių svajonėje — socializmas. Šių dviejų srovių kova ėjo nepaliaujamai — fabrikuose ir laukuose, kalėjimuose ir mokyklose, pagrindinėje ir viešojoje spaudoje, miestų gatvėse ir dvarų kumetynuose.

... Mačiau Berlyną ir Paryžių, Vieną ir Veneciją, Alpių kalnų viršūnes, Berchtesgadeno ežerus ir nenusileidžiančią vasaros saulę Suomijoje, ant Siaurės ledjūrio krantų. Vakaruose radau seną didelę kultūrą, neregėtą prabangą ir pilką žiaurų skurdą — po tiltais miegančius benamius žmones, rankas ištiesusius invalidus. Pamačiau Leningradą ir Maskvą, miestus be pigaus išviršinio blizgesio, bet kupinus jaunų jėgų, veržlumo ir energijos. Aš lyginau viską, ką mačiau, daug galvojau atslenkančios iš vakarų fašizmo pabaisos akivaizdoje. Galvojau apie savosios tautos likimą artėjančio pasaulinio konflikto išvakarėse ir supratau, kad, jeigu mes norime išlikti kaip tauta, labiausia branginanti laisvę, savo kalbą, papročius, kultūrą, o ne buržujų išgytus dvarus, namus ir privilegijas, teturime tik vieną kelią — su Tarybų Sąjunga. Kiek galėdamas apie tai rašiau, berods, jau nuo 1936 metų — nuo „Draugystės“ romano laikų.

... Buvau laimingas, kada mūsų liaudis šį kelią pasirinko.

... Visi mes, naujosios tarybinės respublikos darbininkai, su nepaprastu pakilimu ir įtampa dirbome tada dieną ir naktį, tartum per metus

norėdami panaikinti dešimtmečių atsilikimą.

... O pokariniai metai... Jie bėgo nesulaukomi. Respublikos atstatymo rūpesčiai kupini džiaugsmo, nes matyte matei, kaip auga tavo tautos žmonės ir jų kultūra, kaip keičiasi respublikos veidas, kaip įvyksta daugybė tavo svajonių.

... Nuo pat mažų dienų mano artimiausias draugas buvo knyga. Aš mėgau Homerą ir Sofoklį, Lukrecijų ir Apulėjų. Ištikus naujus gyvenimo ir žmogaus sielos žemynus man atidengė didieji prancūzai — Vijonas, Ruso, Balzakas, Floberas, Fransas, Rolanas; vokiečiai — Getė, Heinė, Tomas Manas; rusai — Lermonovas, Gogolis, Dostojevskis, Čechovas; anglai — Fildingas, Dikensas, Golsvortis; amerikiečiai — Vitmenas, Tvenas, Hemingvejus. Visam amžiui aš pamilau pačius didžiuosius — Puškiną ir Mickevičių, L. Tolstojų ir Gorkį. Rašytojas, kurį aš jau daug metų myliu, studijuuju, verčiu į gimtąją kalbą, yra Puškinas. Kaip naują žodį žmonijos minties ir kovos istorijoje pažinau tarybinę literatūrą su dešimtimis talentų ir šimtais knygų, kurios ne tik pasakojo, bet ir skatino milijonus žmonių pirmyn pastūmėti mūsų planetą.

... Savo raštuose visada kiek pajėgdamas siekiu vidujinės harmonijos, natūralumo, paprastumo, kuris neturi virsti prastumu ir primityvumu. Stengiuosi galvoti ir rašyti taip, kad mane suprastų kiek galima daugiau žmonių.

... Greta talento, rašytojui būtina turėti pasaulėžiūrą. Vienu didžiausių savo laimėjimų aš laikau tai, kad marksizmas-leninizmas pasaulį man nušvietė aiškia šviesa, be kurios klaidžiočiau tartum užrištomis akimis, negalėdamas suprasti reiškinį esmės ir jų ryšio bei vystymosi krypties.

... Rašytojas, kaip ir kiekvienas menininkas, yra savo laiko kūdikis. Mūsų laikų rašytojas gyvena be galo audringoje socialinių, filosofinių, moralinių ir estetinių perversmų epochoje. Jis už savo pirmtakus laimingesnis tuo, kad mato (jeigu tik nori matyti), kur juda pasaulis. Jis gali sąmoningai surasti savo vietą praeities ir ateities jėgų kovoje. Jis gali savo talentą ir jėgas laisvai skirti kovai dėl ateities. Tai jo laimė. Bet jis ir jo talentas gali būti nupirktas senojo pasaulio ir gali ginti neteisingą, istorijos pasmerktą žūtį santvarką. Aš laikau didelę laimę, kad likimas man leido atsistoti po ateities veliavomis, stovykloje tų žmonių, kurių akys nukreiptos į rytdieną.

RAŠYTOJO GIMIMO SEPTYNIASDEŠIMTOSIOMS METINĖMS

Antano Venclovos kūrybos pasaulis

VYTAUTAS GALINIS
Filologijos mokslų daktaras

Antano Venclovos vardas gerai žinomas ne tik Lietuvoje, bet ir toli už jos ribų. Daugelį metų jis stovėjo pirmosiose lietuvių tarybinės literatūros gretose, svarbių mūsų kultūros ir visuomenės gyvenimo įvykių centre. Tai buvo puikus žodžio menininkas, savitas poetas ir didelis prozos meistras, žymus vertėjas ir subtilus literatūros vertintojas, tikrai įvairiopo talento kūrėjas.

Kaip vienas iš tarybinės lietuvių literatūros pradininkų ir žymiausių jos atstovų, A. Venclova savo kūriniais plačiai išgarsino gimtąją literatūrą, tapo žinomas daugeliui skaitytojų visoje Tarybų šalyje. Jis sėkmingai atstovavo mūsų didžiosios šalies kultūrai ir literatūrai tarptautiniame forume, dalyvavo daugelyje tarptautinių kongresų, rašytojų susitikimų, dažniausiai skirtų kovai už taiką.

A. Venclovos gyvenimo kelias prasidėjo gana nuošaliame Trempinių kaime netoli Liubavo 1906 m. sausio 7 d. Jau nuo pirmųjų savo kūrybinio darbo žingsnių jis užsibrėžė eiti kartu su darbo liaudimi, jai skirti savo žodį. Jį matome viename sambūryje su tokiais žymiais savo bendraamžiais, kaip P. Cvirka, S. Nėris, V. Montvila, K. Boruta, K. Korsakas. Jo redaguotas pažangus antifašistinis žurnalas "Trečias frontas" lyg sprogsi bomba sujudino pritvinkusį ano meto literatūrinio gyvenimo orą, parodė visuomenei, kad ištisas būrys talentingų jaunų rašytojų aiškiai suka į kairę, ieško kelio į socializmą. Buvo visiškai dėsninga, kad jau plačiai žinomas rašytojas antifašistas, žlugus Lietuvoje buržuazinei santvarkai, visas jėgas atidavė naujos tarybinės santvarkos kūrimui, tapo pirmuoju tarybinio švietimo komisarū.

Ir savo kūrybinio žodžiu jis ypač daug prisidėjo, kad lietuvių literatūroje išgalėtų socialistinio realizmo principai, kad ji atvertų

vartus visam mūsų tikrovės reiškinių įvairumui ir siektų platesnių meninių apmąstymų. Kaip Rašytojų sąjungos vadovas, jis orientavo plunksnos draugus drąsiau eiti į gyvenimą, atskleisti mūsų dienų žmogaus dvasinį pasaulį, jo džiaugsmus ir rūpesčius.

A. Venclovos gyvenimas buvo užpildytas nuolatinio ir daug jėgų reikalaujančio kūrybinio darbo. Jis nepaleido iš rankų plunksnos iki paskutinių savo gyvenimo dienų (mirė 1971 m. birželio 28 d.), todėl ir paliko mums keliasdešimt knygų, kurios lietuvių literatūros raidoje užima garbingą vietą. Reikia tiesiog stebėtis, kaip daug rašytojas suspėjo nuveikti, ir tai daugelyje literatūrinio darbo sričių.

Labai žymus A. Venclovos indėlis į mūsų prozos raidą. Jo apsakymų knygos "Beržai vėtroje" (1930), "Naktis" (1939), "Medis ir jo atžalos" (1947) atkreipė dėmesį ne tik svarbia socialine problematika, antiburžuaziniu ir antifašistiniu patosu, bet ir plačiais meniniais vaizduojamų tikrovės kolizijų apibendrinimais, sugebėjimu įsigilinti į herojų psichologiją.

Rašytojo polinkis į objektyvų epinį vaizdavimą ryškus ir romane "Draugystė" (1936), kuriame jis užsibrėžė parodyti, kaip formavosi jauna lietuvių inteligentijos karta buržuazijos valdymo metais, kokie veiksniai nulėmė jos brendimą, kokie jos keliai ir uždaviniai gyvenime. Romano herojus po ilgų ieškojimų ir klaidžiojimų nuo migloto nepasitenkinimo tikrove ateina į sąmoningą kovą dėl darbo žmonių interesų. Inteligentijos kelių ir kryžkelių temą rašytojas pratęsė romane "Gimimo diena" (1959). Šio kūrinio herojai stovi didžiulių visuomeninių pertvarkymų slenkstyje — žlunga buržuazinė santvarka, kuriasi nauja socialistinė santvarka, ir jų pečius užgriūva pasirinkimo problema: su kuo eiti?

Didelio populiarumo susilaukė A. Venclovos

autobiografinė trilogija — „Pavasario upė“ (1964), „Jaunystės atradimas“ (1966), „Vidurdienio vėtra“ (1969). Šiose knygoje į organišką visumą susijungę gyvai pajaustas epochos kolokritas, autentiški įvykiai ir meninė išmonė, pastabiai nupiešti daugelio žymių lietuvių kultūros veikėjų, rašytojų ir menininkų portretai.

A. Venclovos prozoje po epiška ramia pasakojimo intonacija beveik visada kaip gili povandeninė tėkmė slypi santūrus lyrizmas, labai sustiprinęs pasakojimo emocingumą. Toks lyrizmo pobūdis yra pagrindinė jungtis tarp jo prozos ir poezijos. Jaunystėje išleidęs porą eilėraščių rinkinių, A. Venclova kaip poetas iš naujo atgimė ir subrendo Didžiojo Tėvynės karo ugnyje, kai pats gyvenimas reikalavo įkvėpto ir kovingo poetinio žodžio. Rinkinyje „Obelis kur augalota“ (1945) plačia srove išsiliejo visa tai, ką pergyveno ir pats poetas, ir visa tarybinė šalis tais žūtbutinių grūmtynių su hitleriniu fašizmu metais.

Lietuvių poezijoje seniai nebuvo tokios meilės liaudžiai ir Tėvynei, tokio susirūpinimo jos likimu, koks ištryško eilėraštyje „Tėviškė“ ir daugelyje kitų to meto A. Venclovos poezijos kūrinių. Tai buvo naujo, tarybinio patrioto jausmas, kuris kaip gaivus srautas maitino ir vėlesnę jo poeziją.

ANTANAS VENCLOVA

Tėviškė

Mano tėviškė — mėlyno Nemuno vingis,
Gintariniai krantai ir sena Palanga.
Supa vilnį ramiai drungnas vėjas aptingęs,
Smėly plakas pavargusi marių banga.

Mano kraštas — laukai ir pušynai, ir kalvos.
Lyg pražydę linai — ten padangė gili.
Neužmirštamas tėviškės kvapas ir spalvos,
Kai užminga diena — ir skaisti, ir tyli.

Neužmirštamąs tėviškės naktys rasotos
Su šlamėjimu žiedo, su lapo šerkšnu,
Ir variniai beržynai, ir dienos miglotos,
Ir laukai, išrašyti sidabro šalnų.

Labai reikšmingas A. Venclovos indėlis į pokario metų lietuvių poeziją. Jo poezijos knygos „Šalies jaunystė“ (1947), „Kovoti, degti, nenurimti“ (1953), „Ar tu žinai tą šalį“ (1964) įtvirtino ne vieną naują motyvą, buvo aktualios visuomeninės lyrikos pavyzdys. Paskutiniajame eilėraščių rinkinyje „Vakarinė žvaigždė“ (1971) poeto balsas tarsi igavo naujų jėgų ir spalvų. Čia jis taip pat pirmiausia kalba apie Tėvynę, jos dabartį ir ateitį, apie savo kartą, kurią „epochų sankryžoje“ užgriuvo nelengva našta, apie poezijos paskirtį ir esmę. Kartu šiuose eilėraščiuose pasigirdo ir labai nuoširdžios vidiinių pergyvenimų, lyrinių susimąstymų gaidos.

A. Venclovos kūryba sustiprino ir praturtino realistines lietuvių literatūros tradicijas, kurioms būdingas tikslus daiktų ir pergyvenimų piešinys, objektyvus pasakojimo tonas. Jo plunksna buvo ypač jautri gimtojo žodžio grožiui ir vaizdingumui. Šios A. Venclovos kūrybos savybės buvo geras išeities taškas jaunesnės rašytojų kartos ieškojimams. Už didelius nuopelnus literatūrai jam buvo suteiktas Lietuvos TSR liaudies rašytojo vardas, paskirta TSRS valstybinė ir Lietuvos TSR respublikinė premijos. Jo knygos tebelieka rikiuotėje, žadindamos patriotizmą, pagarbą žmogui ir kitus taurius jausmus.

Myliu aš giesmę paprastą vyturio mažo
Melsvame danguje ant arimų pilkų.
Myliu aš gilią žiemą, kur braižo ir rašo
Raštą nuostabų ant ežerų ir langų.

Aš ilgiuosi nublankusių liepų prie sodo
Ir karpytų klevų, ir miegūsto vandens,
Ir čežėjimo dalgio — graudaus ir vienodo,
Ir pavasario žalio, ir pilko rudens.

Bet labiausiai ilgiuosi tavęs, mano liaudie!
Skamba tavo kalba nuostabi ausyse,
Ilgesinga daina gaudžia vėl man kaip gaudė, —
Vėl išvargusi kyla lyg žiedas dvasia.

Amžių smūgiai giliai tavo veidą išraižė,
Akys dūbso duobėm nuo rūsčių sopulių.
Tave priešai kankino ir draskė, ir aižė —
Tai dėl to aš tavęs nemylėt negaliu.

Aš gimiau tavyje. Tavyje aš išaugau
Vienas kūnas ir kraujas. Tu — aš, aš — tai tu,
Su tavim šaknimis, šakomis aš suaugau, —
Mes kovosim drauge ir laimėsime kartu.

Krikščionybė ir ateizmas Lietuvoje

ALDONA GAIGALAITĖ
Docentė, Istorijos Mokslų Kandidatė

KRIKŠČIONYBĖS KELIAS Į LIETUVĄ

Lietuvių tarybinėje historiografijoje Lietuvos krikšto, jo pasekmių socialinėje-ekonominėje, politinėje bei dvasinėje kultūrinėje sferose, katalikų bažnyčios kovos su reformacija klausimai jau susilaukė gana plataus nušvietimo ir įvertinimo. Ateizmo seminarų, mokyklų dėstytojai ir klausytojai tais klausimais gausių faktų ir kitos medžiagos gali rasti senųjų dokumentų ir viduramžių publicistų darbuose, paskelbtuose Lietuvos TSR istorijos šaltinių I tome (Vilnius, 1956). Jame gausu dokumentų apie daugiau kaip 200 metų užsitęsusių lietuvių liaudies kovą su kryžiuočių ir kalavijuočių ordinais. Ordinais, popiežių laiminami ir remiami, organizavo kryžiaus žygius prieš pagonis lietuvius, skleisdami mitą, kad jie einą krikštyti krašto gyventojų. Tačiau ne krikštas jiems rūpėjo, o Žemaitijos ir visos Lietuvos užgrobinimas. Tai labai ryškiai matyti iš to fakto, kad Žemaitiją buvo vyskupui Kristijonui padovanojęs Mindaugas, vėliau ją, Žemaitiją buvo vyskupui Kristijonui padovanojęs Mindaugas, vėliau ją atidavė ordinui Vytautas. Tačiau, valdydamas ją, ordinas nepakrikštijo žemaičių. Tai padarė Vytautas 1413 metais, nors žemaičiai ir po krikšto dar ilgai liko pagonimis. Apie tai ir apie ilgą pagonybės papročių išlikimą, pagoniškuosius papročius galima daug medžiagos rasti J. Lasickio, 16 šimtmečio publicisto, knygelėje apie žemaičių dievus (J. Lasickis. Apie žemaičių, kitų sarmatų bei netikrų krikščionių dievus. Vilnius, 1969).

Iš Tarybų Lietuvos istorikų, etnografų bei archeologų vėlyvo krikščionybės Lietuvoje išsikalėjimo problemomis rašė J. Jurginis, P. Dundulienė, V. Urbonavičius. Jie taip pat atskleidė lietuvių liaudies kovą prieš išnaudotojus, tarp jų ir prieš katalikų bažnyčios dvasininkiją feodalizmo laikotarpiu. Įvedus krikščionybę, katalikų bažnyčią Jogaila apdovanojo žemėmis ir valstiečiais-baudžiauninkais. Be to, visi valstiečiai bažnyčiai turėjo mokėti dešimtinę, jėga buvo verčiami atlikinėti jiems nesuprantamas bažnytines apeigas.

Dar kaip reikiant nesusėjęs išsikalėti katalikybei Lietuvoje, iš Vakarų Europos pradėjo plisti naujos religinės pažiūros — reformacija.

Prasidėjo katalikų reakcijos kova su reformatais. Tas klausimas lietuvių tarybinėje historiografijoje plačiai išnagrinėtas. Stambiausią darbą yra paskelbęs J. Jurginis (J. Jurginis. Renesansas ir humanizmas Lietuvoje, Vilnius, 1965). Autorius atskleidė šiame darbe reformacijos priežastis ir jos plitimo aplinkybes Lietuvoje. Jos buvo skirtingos nuo reformaciją pagimdžiusių priežasčių Vakarų Europoje. Darbe pateikta daug konkrečių faktų apie katalikų bažnyčios kovą su reformatais.

Pradžioje jėzuitiškoji reakcija siekė įveikti reformaciją intelektualinėmis priemonėmis — mokslinių disputų keliu, katalikų bažnyčios ideologų literatūros platinimu ir įvairiais religiniais renginiais, kad patrauktų daugiau šalininkų. Vėliau ji perėjo į atvirą fizinį susidorojimą su reformatais — degino jų knygas, daužė spaustuves, mokyklas, griovė maldos namus, net išdraskydavo kapines. Fanatiškų Žečpospolitos karalių palaikoma katalikų bažnyčia Lietuvoje įveikė reformaciją ir giliai įleido šaknis, stiprindama baudžiavinį išnaudojimą ir religinį fanatizmą.

Be J. Jurginio minėtos knygos, tais klausimais literatūros galima rasti leidinyje "Religija, ateizmas, dabartis" (Vilnius, 1966), taip pat "Lietuvos TSR istorijos" I t. (Vilnius, 1955) ir kituose tarybinių autorių darbuose.

Politinis klerikalizmas Lietuvoje, katalikų bažnyčios pagalba buržuazijai lietuvių tarybinėje historiografijoje taip pat susilaukė reikiamo dėmesio. Šia tema vertingų darbų yra paskelbę Lietuvos Komunistų partijos kūrėjai ir marksistinės minties Lietuvoje propaguotojai V. Mickevičius-Kapsukas ir Z. Aleksa-Angarietis. Apie tai rašė Tarybų Lietuvos istorikai J. Žiugžda, J. Jurginis, filosofai J. Brazaitis, J. Minkevičius, teisininkė O. Ruželytė ir kiti. Todėl plačiau šios temos nenagrinėsime.

Patartume tik, aiškinant politinio klerikalizmo problemą, dėmesį atkreipti į tai, kad bažnyčios įtaka valstybės politiniame gyvenime viduramžiais Lietuvoje nebuvo ryški. Politinis klerikalizmas Lietuvoje, skirtingai nuo kitų kraštų, iškilo kartu su buržuazijos, kaip klasės, išėjimu į visuomeninį gyvenimą, tapo vienu,

pačiu reakcingiausiu, dešiniausiu nacionalinio judėjimo sparnu. Kaip nurodė V. Leninas, bažnyčia siekė būti aukščiau už valstybę, dieviškąjį pradą iškelti aukščiau už žemiškąjį. Bažnyčia reikalavo sau pirmaujančios ir viešpatuojančios padėties. (V. Leninas. Apie religiją, Vilnius, 1958, p. 31). Tą siekimą katalikų bažnyčios dvasininkams pavyko Lietuvoje įgyvendinti po Tarybų valdžios nuslopavimo 1919 metais, paėmus valdžią buržuazijai.

1920-1926 metus galima apibūdinti Lietuvoje ne tik kaip atviro politinio klerikalizmo reiškimosi, bet ir kaip bažnyčios valdymo per pasaulines klerikalines organizacijas, tam tikrą teokratizmo reiškimosi laikotarpį. Tuo metu viena iš vadovaujančių buržuazijos partijų buvo Lietuvos krikščionių demokratų partija. Ji buvo pati gausiausia ir įtakingiausia tarp kitų buržuazinių partijų. Iki 1926 metų ji laimėdavo daugumą buržuazinių seimų rinkimuose ir koalicijoje su liaudininkais, o vėliau ir viena, sudarydavo vyriausybę.

Po fašistinio perversmo, kurį organizavo tautininkai drauge su Lietuvos krikščionių demokratų partija, katalikų bažnyčios įtaka irgi išliko valstybėje. Bažnyčia atliko kai kurias valstybines funkcijas. Ji tvarkė metrikaciją. Po tam tikrų religinių apeigų surašydavo gimimo, jungtųjų, mirimo dokumentus. Sudarydavo šaukiamų į kariuomenę naujokų sąrašus. Bažnyčios rankose buvo daug auklėjimo ir socialinės globos įstaigų: vaikų ir senelių prieglaudų, pataisos darbų, amatų ir kitų specialiųjų bei vidurinio lavinimo mokyklų. Katalikų bažnyčiai buvo atiduotos jaunimo ir visuomeninės auklėjimo funkcijos. Religija buvo privalomų dalykų sąraše pirmąja disciplina pradinių ir vidurinių mokyklų programose.

1927 metų rugsėjo 27 dieną fašistinė vyriausybė sudarė su Vatikanu konkordatą, kuriame garantavo plačias bažnyčios teises buržuazinės Lietuvos valstybės ir visuomenės gyvenime.

Daug konkrečios medžiagos, aiškinant politinį klerikalizmą, galima rasti V. Kapsuko veikale "Veidmainių darbai" (Vilnius, 1961), kuriame surinkta nemaža dalis jo ateistinės publicistikos ir tyrinėjimų, skirtų buržuazinės valdžios anti-liaudinei politikai ir ekonomikai demaskuoti.

Ateistinės minties raida Lietuvoje

Pirmosios ateistinės mintys pasirodė Lietuvoje reformacijos laikotarpiu, XVI šimtmečio viduryje. Tuo metu kairysis reformatų sparnas — arijonys — atmetė daug katalikų bažnyčios

dogmų, tarp jų ir Kristaus dieviškumą, o kai kurie jų išdrįso paneigti net dievo buvimą. Išlikęs ryškiausias dokumentas — užrašas ant karaliaus Stepono Batoro karvedžio, vengro Kasparo Bekešo (1520—1579) antkapio:

"Visa turiu pats iš savęs: nenoriu pripažinti dievo,

Netrokštu jo dangaus, pragaro nebijau,
Pasigailėjimo neprašau ir į pomirtinį teismą

nestoju,

Nuodėmės nepažįstu ir nežinau, kad kam būčiau kaltas,

Gyvenau savaime ir buvau ištikimas pats sau.
Esu ramus dėl kūno ir dar ramesnis dėl sielos,
Mirusių kartu su manim, ir tai drąsiai pasakau.
Aš neturėsiu to rūpesčio, kurį turės kiti,
Ieškodami sielos, kada kelsis iš karsto . . .

Tai buvo labai drąsios mintys, tuo metu pareikštos Lietuvoje. Už jas visoje Europoje grėšė viduramžiška inkvizicija (sudeginimas lauže). Ji neaplenkė ir Lietuvos.

Sešioliktojo šimtmečio pabaigoje ir septynioliktajame šimtetyje Lietuvoje sustiprėjo jėzuitų reakcija. Pradėtos deginti protestantų knygos, prasidėjo akademijos studentų smurto veiksmai prieš protestantus, kitatikių persekiojimai. Buvo stengiamasi užgniaužti bet kokią laisvesnės minties pasireiškimą. Ryškiausias tokios reakcijos pavyzdys, o kartu ir didvyriškiausias ateizmo žybtelėjimas viduramžių bažnyčios priespaudos metu, buvo Kazimiero Lyščinskio byla.

K. Lyščinskis mokėsi Vilniaus akademijoje ar Lvove (iki šiol tiksliai nenustatyta). Po dvylikos mokymosi metų, kai reikėjo daryti ištikimumo popiežiui įžadą ir įsišvęsti į kunigus, jis iš jėzuitų ordino išstojo, grįžo į savo dvarelį Bresto pavieta ir toliau domėjosi teisės bei filosofijos mokslais, rašė.

Toks jo elgesys sukėlė jėzuitų įtarimą. J. Bžoska pavogė iš Lyščinskio 15 prirašytų sąsiuvinų. Susipažinę su rankraščio turiniu, jėzuitai apkaltino K. Lyščinskį bedievybe ir 1689 metų kovo 30 dieną nužudė. Jo kūnas buvo sukapotas, o po to sudegintas lauže, K. Lyščinskio raštai, teismo proceso metu panaudoti kaip jo kaltės įrodymai, buvo sudeginti kartu su autoriumi. Iki mūsų išliko tik proceso metu cituotos nedidelės ištraukos. Iš jų matyti, kad K. Lyščinskis tikrai buvo ateistas, pažangus XVII šimtmečio mąstytojas.

Panašių bylų tuo metu buvo ir daugiau. 1611 metais erezija buvo apkaltintas ir Vilniuje nužudytas italas mokytojas Lorencis Francis.

1699 metais ateizmu buvo kaltinamas ir nužudytas Kristupas Pšiborovskis. Vyskupai ne kartą barė žymiausią XVII šimtmečio poetą M. Sarbievijų už jo poezijos pasaulietišką pobūdį, reikalavo, kad jis aukštintų bažnyčią ir šventuosius.

Aštuonioliktajame šimtetyje ir devynioliktojo šimtmečio pradžioje sustiprėjo mokslinė mintis, ypač didelį žingsnį į priekį žengė gamtos mokslai. Mokslo laimėjimai keitė visuomenines pažiūras, plito gamtamokslinis materializmas. Materialistinės pažiūros griovė religines dogmas ir įsitikinimus. Prancūzijoje ir kitur pasirodė kovinga ateistinė literatūra, aktyvėjo antireliginė veikla.

Lietuvoje tuo metu gilią vagą, platindama gamtamokslines žinias, varė Vilniaus universiteto fizikos ir matematikos fakulteto profesūra. Botanikai Ž. Žiliberas ir G. Fiorsteris, biologas L. Bojanus, anatomas Z. Bisis ir kiti materialistiškai sprendė būties ir sąmonės klausimus, pastebėjo gyvųjų organizmų priklausomybę nuo aplinkos sąlygų, jų evoliuciją. Tokios pažiūros griovė teologijos-filosofijos fakulteto profesūros skiepijamą objektyviojo idealizmo filosofiją ir misticizmą, neigė mintį, kad tikrasis mokslas suderinamas su religija.

Katalikų bažnyčios kritika XIX šimtetyje pasireiškė ir istoriografijoje. Lietuvos istoriją gimtąja kalba rašęs S. Daukantas idealizavo pagoniškąjį Lietuvos istorijos laikotarpį, atskleidė reakcinę katalikų bažnyčios vaidmenį ilgametėje lietuvių tautos kovoje su kryžiuočių ir kalavijuočių ordinais. S. Daukantas pirmasis lietuvių istoriografijoje įtvirtino mintį, kad popiežiaus laiminamam ordinui rūpėjo ne krikštaitas, bet Lietuvos užgrobimas.

Aštuonioliktajame šimtetyje Lietuvoje prasidėjęs domėjimasis gamtos mokslais tęsėsi ir devynioliktojo šimtmečio antrojoje pusėje, nors sąlygos pasunkėjo — bažnyčią rėmė reakcinė caro valdžia. Tačiau, sparčiai besivystant kapitalistiniams gamybiniam savybiams, stiprėjant proletariato ir valstietijos kovai ir bręstant buržuazinei demokratinei revoliucijai, ateistinė mintis ne tik kad neužgėso, bet dar labiau sustiprėjo. Tuo metu kovoje prieš katalikų bažnyčios tamsybiškumą Lietuvoje išryškėjo kelios kryptys.

Buržuaziniai demokratiniai veikėjai toliau skleidė gamtamokslinį materializmą ir vykdė šviečiamąjį darbą: leido knygeles, skelbė laikraščiuose straipsnius, skleidė liaudyje religijos dogmoms priešingas mokslines mintis.

Imtos steigti net pirmosios laisvamųjų organizacijos. Dalis radikalesnių demokratinės krypties veikėjų priartėjo prie marksistinės teorijos kovos su bažnyčia supratimo. J. Biliūnas, J. Mačys-Kėkštas, S. Matulaitis, pasinaudami evoliucijos mokslo pasiekimais, Darvino mokymu, iš materialistinių pozicijų nušvietė materijos, sąmonės, sielos, žmogaus kilmės, dorovės ir kitus klausimus. Kai kurie iš jų buvo susipažinę su marksizmo klasikų veikalais ir kovą su religija siejo su darbininkų klasės uždaviniais, t. y. su išnaudotojiškos kapitalistinės santvarkos nuvertimu.

Plačiau apie buržuazinį ateizmą nemaža darbų yra parašęs J. Barzdaitis. Jis plačiai ir nuosekliai išanalizavo jų pažiūras, kovos formas ir kitus klausimus (Jo darbai paskelbti atskiru leidiniu, žurnaluose "Filosofija" ir "Problemos"). Konkretiems to meto ateistų veiklos faktams ir jų pažiūroms pailustruoti galima pasinaudoti J. Kairiūkščio darbu, kuris pakartotinai išleistas Tarybų Lietuvoje. (Jonas Kairiūkštis. Laisvosios minties ABC, Vilnius, 1964).

Buržuazijos valdymo metais ateistiniam judėjimui vadovavo Laisvamųjų etinės kultūros draugija. Ji susikūrė 1924 metais Šiauliuose. Įkūrėjais ir nariais buvo gydytojai, agronomai, mokytojai.

Draugijos tikslas buvo telkti į vieną organizaciją žmones, nepalaikančius ryšių su bažnyčia, kovoti už laisvamųjų teises, sukurti mokslu pagrįstą pasaulėžiūrą ir dorovę, skiepyti jaunimui ateistines idėjas. Be to, nemaža dėmesio buvo skiriama kovai prieš klerikalizmą.

Be laikraščio "Laisvoji mintis", laisvamieji leido ateistinio pobūdžio originalias ir verstines knygas, spausdino straipsnius. Aktyvūs laisvamųjų draugijos veikėjai buvo A. Žukauskas, M. Untulis, V. Knyva, J. Ilgūnas, V. Mickis, J. Kairiūkštis ir kiti. Nepaisant draugijos narių pasaulėžiūros ribotumo, laisvamųjų organizacija atliko kai kurį darbą, skleidžiant ateistines mintis.

Antibažnytinės ir antikatalikiškosios nuotikos bei pažiūros turėjo senas šaknis lietuvių liaudyje. Katalikų bažnyčios kovos su reformacija metu brukama religija ne tik atšaldė valstietiją, bet ir pagimdė kritišką požiūrį į ją bei jos skleidėjus.

Įsigalint kapitalistiniams savybiams, tos kritiškos požiūros dar labiau sustiprėjo. Jį skatino ir ugdė katalikų bažnyčios pastangas kaupiti turtą, plėsti savo įtaką valstybės valdyme.

Liaudies ateizmui ir kritiškai pažiūrai į dvasininkiją susiformuoti padėjo mokslinė ateistinė propaganda. Liaudies pažiūros atsispindėjo jos žodinėje kūryboje. Lietuvių tautosakoje gausu įvairių žanrų kūrinių, kuriuose išjuokiami religiniai prietarai, demaskuojamas religinių apeigų beprasmiškumas, antiliaudinis bažnyčios pobūdis, jos tarnų amoralumas.

Kiek liaudis sukūrė šmaikščių anekdotų, satyrinių dainelių ir vaizdingų pasakojimų apie išnaudotojišką bažnyčios pobūdį! Kiekvienas propagandistas jų gali rasti savo apylinkėje gana gausiai, gal būt, dar tokių, kurie neužrašyti tautosakininkų tyrinėtojų ir kraštotyrininkų.

Marksistinis-Lenininis ateizmas Lietuvoje

Marksistinis-lenininis ateizmas pradėjo plisti Lietuvoje kartu su pirmųjų marksizmo klasikų veikalų K. Markso, F. Engelso, o vėliau V. Lenino kūrinių pasirodymu XIX šimtmečio pabaigoje. Jis nuo ankstyvesnių ateizmo formų skyrėsi tuo, kad atskleidė klasinėje visuomenėje egzistuojančios religijos socialines šaknis. Atskleidus religijos socialinę klasinę prigimtį, pasidarė aišku, kad, siekiant klasinėje visuomenėje kovoti su religiniais prietaisais, pirmiausia reikia kovoti dėl išnaudotojiškos santvarkos panaikinimo, dėl darbo žmonių išvadavimo ir sąžinės laisvės. Todėl Lietuvos Komunistų partija aiškino, kad svarbiausias ir galutinis partijos tikslas — sukurti komunistinę visuomenę, laisvą nuo išnaudojimo, politinio pavergimo ir prietarų.

Marksistinis ateizmas nuo ikimarksistinio dar skiriasi tuo, kad jis atmeta visas žmonijos istorijoje vyravusias religijos formas bei jų filosofinius aiškinimus. Jis įrodo, kad ateizmas nėra vien apsišvietusių žmonių — inteligentų, — kaip teigė prancūzų 18 šimtmečio ateistai, — reikalas, bet turi būti įskiepytas platiesiems gyventojų sluoksniams. Tai pasiekti galima, tik įvykdžius socialistinę revoliuciją, panaikinus religinę moralę, religines tradicijas ir religinius papročius. Marksistinis ateizmas paskelbė kovą katalikybei kaip idealistinei, buržuazinei pasaulėžiūrai.

Pirmieji lietuviai, skleidę marksistinį-lenininį ateizmą, buvo V. Kapsukas ir Z. Angarietis. Ypač daug dėmesio religijos ir ateizmo kritikai skyrė V. Kapsukas knygoje ir straipsniuose, tokiuose kaip — „Mūsų kunigai ir jų darbai“, „Kunigai ir caro valdžia“, „Lietuvos gelbėtojai“ karo metu, „Bažnyčios atskyrimas nuo valsty-

bės“, „Krikščionys demokratai ir darbininkai“, „Kaip kunigai rūpinosi darbininkais“, „Krikščionys demokratai ir žemė“, „Veidmainių darbai“, „Šeimyna seniau, dabar ir ateityje“. Minėti V. Kapsuko darbai praktinės, pažintinės bei mokslinės reikšmės nepraranda ir šiandien, jais turi pasinaudoti ateistai propagandistai.

Z. Angarietis darbuose „Darbininkai ir bažnyčia“, „Materialistinis istorijos supratimas“, „Dievas ir vaikai“, „Ponų ir bagočių tikyba“, „Darbininkų kovos istorija“ ir kituose daugiausia nagrinėjo socialinius ekonominius religijos kilmės ir jos reikšmės klausimus. Z. Angarietis išaiškino klerikalizmo šaknis buržuazinėje valstybėje, atkreipdamas dėmesį į tai, jog buržuazija kovojo prieš bažnyčią tik tada, kai reikėjo ją nustumti nuo valdžios. Jis pabrėžė bažnyčios skleidžiamą tamsybiškumą ir nemokšišumą, parodė, jog, prasidėjus darbininkų klasės revoliuciniam judėjimui, pačiai buržuazijai prireikė bažnyčios pagalbos ir ji pasinaudojo ja. Z. Angarietis savo darbuose ragino Lietuvos darbininkų veiklos faktus.

Be V. Kapsuko ir Z. Angariečio buržuazijos valdymo metais turėjo įtakos visuomenei ir kitų marksistų, kaip S. Matulaičio, L. Adomausko, A. Bimbos antireliginio pobūdžio darbai. Juose lietuvių kalba populiariai buvo dėstomi pagrindiniai marksizmo-Leninizmo mokslo teiginiai, religijos, jos atsiradimo, socialinės reikšmės ir kiti klausimai.

Lietuvos marksistai kritikavo laisvamanius ir buržuazinius ateistus už jų anarchizmą, pažiūrų nenuoseklumą, pastangas atitraukti darbininkų klasės dėmesį nuo kovos dėl proletariato diktatūros įvedimo ir nukreipti darbo žmones į religijos ir katalikų bažnyčios dvasininkijos niekinimą bei plūdimą (tai ypač buvo ryšku J. Šliūpo, to meto žymiausio buržuazinio ateisto, publicistikoje ir konkrečioje veikloje). Svarbiausia, — aiškino jie, — yra visų darbininkų sąjunga prieš kapitalą, kad būtų panaikintos socialinės religijos šaknys, o paskui masių švietimas ir mokslinių žinių propaganda padės aktyviai kovoti prieš antimoksliskus, idealistinius bažnytinių teiginių, siekiant visiškai panaikinti religinius vaizdinius darbo žmonių sąmonėje.

Tuos uždavinius šiandien garbingai vykdo Tarybų Lietuvos lektoriai ateistai. Jie antireliginės, mokslinės propagandos būdu demaskuoja paskutines katalikų bažnyčios pastangas išlaikyti religinę pasaulėžiūrą ir tradicijas mažiau išsilavinusių žmonių tarpe.

Atlikėjas, tyrėjas, populiarintojas

F. JUKNA

Muzikologas Vytautas Landsbergis turi nemaža labai šios profesijos žmogui vertingų savybių. Būdamas 23 metų (tai buvo prieš du dešimtmečius), jis kaip pianistas baigė LTSR Valstybinę konservatoriją, o dėstyti fortepijoną pradėjo dar keleriais metais anksčiau. Bet pedagoginis darbas jaunam muzikui anaip tol neatrodė vienintele veiklos sfera. Jis dirbo koncertmeisteriu, ne kartą buvo solistas, rašė laikraščiams straipsnius muzikos klausimais, ruošė muzikines laidas radijui ir televizijai, bandė jėgas kompozicijoje, skaitė paskaitas ir pranešimus. Bet ilgainiui vis didesnę besidominčios menų visuomenės dėmesį pradėjo patraukti V. Landsbergio darbai, skirti M. K. Čiurlioniui.

Cia ir ėmė ryškėti tos jauno menininko savybės, kurių jam pagrįstai galėtų pavydėti daugelis kolegų. Prieš daugelį muzikologų jis turėjo tą pranašumą, kad pats pasižymėjo ir kaip Čiurlionio kūrybos atlikėjas.

V. Landsbergis yra vienas iš tų, kurie labai kruopščiai ir atidžiai skaito ir studijuoja visa, kas kada nors buvo parašyta apie Čiurlionį. Ir, jei iš pradžių jam labiausiai rūpėjo literatūra apie Čiurlionį - muziką, tai netrukus jis įsitikino, kad giliai atskleisti jo muzikinės kūrybos šaknis tegali tik tas, kuris nuodugnai ištirs Čiurlionio biografiją, plačiai susipažins su jo dailės kūriniais.

1960 metais "Pergalėje" buvo išspausdinta V. Landsbergio studija "Jūros paveikslas Čiurlionio kūryboje". Joje jis nagrinėjo, analizavo, gretino didžiojo menininko muziką ir dailę, jo meilę gamtai, jo vaizduotės ir fantazijos šaknis. Toliau sekė ir kiti darbai, kuriuose buvo gilinamasi į atskirus Čiurlionio kūrybos elementus, ieškoma jų savitarpio ryšių. Kai 1965 metais pasirodė V. Landsbergio knyga apie Čiurlionį "Pavasario sonata", kai kam galėjo

Šių metų Respublikinės premijos laureatas Vytautas Landsbergis. Premija paskirta už Leningrade išleistą monografiją "Pavasario sonata".
G. Svitojaus nuotrauka

atrodyti, kad muzikologas apie Čiurlionį jau viską pasakė. Bet jis pats tvirtai tikėjo, kad M. K. Čiurlionis - jo asmenybė, jo muzikos ir dailės kūriniai, jo estetiškos pažiūros, jo įtaka lietuvių kultūros raidai - tai be galo plati tema. Apie tai liudija V. Landsbergio straipsniai periodikoje - taip pat ir už Tarybų Lietuvos ribų, broliškose respublikose, užsienio šalyse. Mokslinis darbas, skirtas M. K. Čiurlionio muzikinei kūrybai, už kurį muzikologui 1969 metais buvo suteiktas meno mokslų kandidato laipsnis, kiti darbai rodo, kad V. Landsbergiui nemažiau rūpi ir didžiojo menininko dailė, jo pasaulėjauta, estetiškos pažiūros. Kad ir dirbdamas nelengvą tyrėjo darbą, V. Landsbergis visuomet kartu lieka menininku. Neabejotina, kad kaip tik šis sugebėjimas teikia jo argumentacijai, jo samprotavimams apie Čiurlionį (ir ne tik apie Čiurlionį) ypatingo ryškumo.

Per dvidešimt metų sukaupęs didžiulį patyrimą ir niekad nesitenkindamas tuo, kas jau nuveikta, atlikėjas, tyrėjas, populiarintojas užsibrėžia vis naujus uždavinius. Ir galima neabejoti, kad savo įvairioje veikloje jis tars dar ne vieną ryškų ir svarų žodį.

LLD *veikalas*

Ieva Mizarienė, LLD Sekretorė

EKSKURSIJOS Į LIETUVĄ

Šiais metais LLD ekskursijų į Lietuvą turėsime dvi. Tai pratęsimas ekskursijų nuo praėjusių metų, ryšium su Lietuvių Literatūros Draugijos 60-mečio jubiliejaus minėjimu.

Viena grupė išvyks iš New Yorko birželio 2 d., grįš birželio 16 d. Antra grupė išvyks rugpiūčio 11 d., grįš rugpiūčio 25 d.

Lietuvoje būsime 10 dienų.

Dar kartą noriu pabrėžti, kad abi grupės bus *ekskursantų*, o ne *DELEGACIJŲ*. Kas pirmiau užsiregistruos, tas bus įtrauktas į sąrašą.

ŽIEMA LIETUVOJE

Pirmą sykį man teko būti Lietuvoje žiemos metu. Tiesa, tuo tikėto šalčio ir sniego — nedaug temačiau . . . Pasitaikė oras panašus į orą, kokį turime New Yorke pabaigoje lapkričio mėnesio.

Bet per tą trumpą laiką Lietuvoje teko daug ką pamatyti. Mačiau du teatro spektaklius — "Mindaugas" ir "Makropolos receptas". Naujųjų Metų išvakarėse pirmą kartą buvau naujai pastatytame Operos ir Baletų teatro pastate, kur mačiau operą "Traviatą". Naujuosius Metus sutikau pas dailininkus, jų rūmuose.

Teško šiek tiek pavaižinėti, aplankyti savo mylimo Rojaus kapą, pabūvoti Druskininkuose, Lazdijų rajono dviejuose kolūkiuose, Kaune ir kitur. Svarbiausia, tai sutikau daug, daug pažįstamų, mielų draugų, su kuriais buvo malonu atnaujinti pažintį, pasidalinti mintimis.

Kiekvienas nuvykimas į Lietuvą man pridoda daug energijos, ūpo, tęsti sunkų, bet reikalingą visuomeninį darbą.

O svarbiausia tai, kad man būnant Lietuvoje įvyko iškilmingas mūsų Draugijos 60-mečio jubiliejaus paminėjimas.

Minėjimą surengė Lietuvos TSR Mokslų akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros, Istorijos institutas, Partijos istorijos institutas, Kultūrinių ryšių su užsienio lietuviais komitetas ir Vilniaus universitetas.

Tai įvyko Vilniaus universiteto senuosiuose rūmuose. Pranešimus skaitė akademikas V. Niunka, Partijos istorijos instituto direktorius R. Šarmaitis, Lietuvių kalbos ir literatūros instituto direktorius akademikas K. Korsakas, Vilniaus Pedagoginio instituto docentė L. Petkevičienė, universiteto docentas B. Raguotis, "Gimtojo krašto" vyriausias redaktorius poetas V. Reimeris. Taipgi ir man, kaip LLD Centro Komiteto sekretorei teko padaryti pranešimą apie mūsų Draugiją ir Lietuvos draugams padėkoti už minėjimo suruošimą.

NAUJAS CENTRO KOMITETAS

Iš nominuotojų kandidatų į Centro Komitetą apsiėmė septyni ir jie liko užtvirtinti. Dabartinis Komitetas eis pareigas keturiems metams nuo 1976 iki pabaigos 1979 metų.

Štai Komiteto nariai: Ieva Mizarienė, A. Bimba, K. Petrikienė, P. Venta, J. Grybas, Anne Yakstis ir N. Buknienė. Alternatai trys: N. Ventienė, A. Rainienė ir Jurgis Stasiukaitis.

Naujo Komiteto pareigos dar nepaskirstytos, bet tai bus atlikta greitu laiku.

KNYGOS UŽ 1975 IR 1976 METUS

Tikiu, kad Almanachas bus prisiųstas tuo pačiu laiku, kai gausite šį žurnalo numerį, nes man būnant Lietuvoje, draugai prižadėjo Almanachą užbaigti ne vėliau kovo mėnesio pabaigoje. Tuo pačiu laiku kai siųsime Almanachą, bus išsiųsta ir J. Paukštelio trečioji knyga "Čia mano namai", kuri skaitysis nariams dovana už 1976 metus.

SVEIKINAME MOTERIS

Kad ir šiek tiek pavėluotai, bet norime, *Moters Dienos* proga, palinkėti visoms mūsų narėms ir visoms pažangioms lietuvėms, kur jos bebūtų, daug laimės, tvirtos energijos visuomeniniuose darbuose. Tegu mūsų praeitų metų, Tarptautinių Moterų Metų, užsibrėžtieji darbai kuogreičiausiai išsipildo.